

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Veronika Pošmurná

Poučovací povinnost soudu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Ing. Radka Zahradníková, LL.M., Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : 11. 10. 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 123 757 znaků včetně mezer.

.....

Veronika Pošmurná

V Praze dne 11. 10. 2023

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní doc. JUDr. Ing. Radce Zahradníkové LL.M., PhD., že jsem mohla napsat tuto diplomovou práci pod jejím vedením a také za její rady při jejím vypracování.

Další poděkování patří mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala. Hlavně mým rodičům, kteří mi studium umožnili a pomáhali mi v celém jeho průběhu.

Obsah

Úvod.....	1
1. Historický vývoj poučovací povinnosti.....	3
2. Poučovací povinnost obecně	6
2.1. Obsah a účel poučovací povinnosti.....	7
2.2. Zásady postupu soudu při plnění poučovací povinnosti	8
2.3. Dělení poučovací povinnosti.....	9
2.4. Adresáti a forma poučení	10
2.5. Vztah poučovací povinnosti soudu a koncentrace řízení	12
3. Právní úprava poučovací povinnosti soudu ve sporném řízení	14
3.1. Obecná poučovací povinnost	14
3.1.1. Obecná poučovací povinnost dle § 5 OSŘ.....	14
3.1.2. Obecná poučovací povinnost dle § 118a OSŘ.....	17
3.2. Poučovací povinnost ve zvláštních procesních situacích.....	19
3.2.1. Poučení o námitce podjatosti dle § 15a OSŘ	20
3.2.2. Poučovací povinnost v souvislosti se zastoupením účastníků	21
3.2.2.1. Poskytování poučení prostřednictvím zástupce	21
3.2.3. Poučení o utajovaných informacích dle § 40a OSŘ.....	22
3.2.4. Poučovací povinnost při odstraňování vad podání dle § 43 OSŘ	23
3.2.4.1. Usnesení soudu	24
3.2.4.2. Následky neodstranění vad	26
3.2.5. Poučení v rámci výzvy k vyjádření se podle § 114b OSŘ.....	27
3.2.6. Poučovací povinnost v souvislosti s přípravným jednáním	28
3.2.7. Poučení o možnosti rozhodnout bez jednání podle § 115a OSŘ	31
3.2.8. Poučovací povinnost o koncentraci řízení ve sporu dle § 118b OSŘ	32
3.2.8.1. Výjimky z koncentrace	33
3.2.9. Poučovací povinnost podle § 119a OSŘ	34
3.2.10. Poučení svědka dle § 126 odst. 1,2 OSŘ.....	36
3.2.11. Poučovací povinnost o opravných prostředcích.....	37
3.2.11.1. Poučení v rozsudku	37
3.2.11.2. Poučení v usnesení.....	38
3.2.11.3. Následky nedostatků poučení v rozhodnutí	39
3.2.12. Poučení před odvolacím soudem.....	39
4. Poučovací povinnost v řízení nesporném.....	42

Závěr.....	44
Seznam zkratek.....	46
Seznam použitých zdrojů	47
Abstrakt v českém jazyce	51
Abstrakt v anglickém jazyce	52

Úvod

Z hlediska občanského práva procesního je poučovací povinnost soudu úkonem, se kterým se setkáváme od samých počátků řízení, přes jednání v prvním stupni a následně i na odvolací či i dovolací úrovni. Jedná se tak o nástroj, který umožňuje soudu a účastníkům komunikovat a posouvat řízení k co nejrychlejšímu konci. Zároveň se také tato povinnost dá považovat za řešení zákonodárců na průtahy civilního řízení, které často nastávaly, a právě nastolením poučovací povinnosti, která by měla účastníky vybídnout k aktivitě a efektivnosti, ve spojení s koncentrací řízení, měla dosáhnout cílené efektivity a hospodárnosti řízení.

Potřebou zvýšení hospodárnosti a efektivity samotného soudního řízení by ale neměly utrpět práva účastníků, což je důvod, proč je hlavním obsahem většiny poučení to, jaké důsledky může mít nečinnost účastníků, a vybídnout je tak k větší aktivitě. Případně je upozornit na další cesty, kterými mohou svá práva uplatnit a chránit v průběhu řízení prostřednictvím opravných prostředků. Je tedy potřeba najít ten správný kompromis mezi koncentrací řízení, která je s poučovací povinností neoddělitelně spojena a která zajišťuje efektivní a rychlé řízení, a zajištěním soudní ochrany v přiměřené době, aby byly dostatečně zjištěny všechny skutkové okolnosti, aby mohlo být správně rozhodnuto.¹

Hlavní otázkou tedy zůstává, jak by měl soud účastníky poučovat, jak moc individualizovat přístup s jednotlivými poučeními a jaké jsou následky ve chvílích, kdy soud tuto povinnost nesplní. Tyto otázky jsou hlavním zaměřením této práce.

Práce je rozdělena na čtyři části, ve kterých jsou představeny jednotlivé instituty poučovací povinnosti, jejich propojení a obecné proniknutí hlouběji do problematiky této povinnosti soudu. Další částí je vedle úvodu také závěr, ve kterém je práce shrnuta a vyhodnocena.

První část práce se zaměřuje zhruba na historický vývoj poučovací povinnosti a jejího objevení se v právních předpisech, které ovládaly civilní řízení v dřívějších dobách.

Ve druhé části se práce zaměřuje na obecnou poučovací povinnost, se kterou se setkáváme v § 5 OSŘ a § 118a OSŘ. S tím, jakou formou by v těchto případech mělo být poučení dááno, kdo je jejím adresátem a jaký obsah a účel toto poučení má.

Třetí část se už věnuje speciálním poučovacím povinnostem napříč OSŘ, se kterými se setkáváme v průběhu řízení. U nich se pak zaměřuje jak na okamžiky, kdy by měla být tato poučovací povinnost splněna, tak i jak by mělo být zaznamenáno její podání účastníkům i jaké

¹ LAVICKÝ, Petr. Moderní civilní proces. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7601-3. s. 105

jsou následky jejího případného nesplnění ze strany soudu. Případně i to, jak může být tento nedostatek zhojen v průběhu samotného řízení dodatečně.

Čtvrtá část práce se týká poučovací povinnosti v nesporných řízeních, která jsou beze sporu součástí civilního řízení, ačkoliv je tam postavení klasické poučovací povinnosti, jak je představena v předchozích částech, oslabena či pozměněna. V této části je do určité míry porovnáno využití poučovací povinnosti z OSŘ v nesporných řízeních.

Jelikož s poučovací povinností je ve velké míře spojena koncentrace řízení, zaměřuje se práce i na to, jak ji poučovací povinnost ovlivňuje a do jaké míry ji může i narušit. Této problematice ovšem není věnována samostatná část a práce se jí věnuje napříč všemi částmi.

Cílem této práce, který je pak následně shrnut v závěrečné kapitole, je zodpovězení hlavní otázky, která je vymezena výše.

1. Historický vývoj poučovací povinnosti

Poučovací povinnost soudu je jedním ze základních procesních institutů, které soud v rámci civilního řízení využívá. Jedná se o prostředek komunikace mezi soudem a účastníky sporu, kdy soud udává řízení určitý směr a stejně tak směřuje i samotné účastníky, aby měli možnost využít všechny své možnosti a mohli tak co nejvíce zvýšit své šance na to, aby ve sporu uspěli.

Tato povinnost soudu v průběhu let a novelizacemi, kterými občanský soudní řád prošel, měnila svůj rozsah. Když se ale podíváme do vzdálenější historie v civilních kodexech, těsně po oddělení civilního a trestního soudnictví, tak poučovací povinnost soudu nenáležela vždy. V prvním civilním kodexu, kterým byl Josefínský soudní řád z roku 1781, neměla své místo, jelikož tehdy se soudní spor řídil čistě zásadou projednací, tudíž soud měl čistě pasivní roli a jeho prací bylo pouze přijímat návrhy stran.

Poprvé se s poučovací povinností setkáváme v rámci Civilního řádu soudního z roku 1895, kde najdeme ustanovení týkající se povinnosti soudu za určitých okolností dát účastníkům návod k provedení procesních úkonů, které jsou potřeba. Stejně jako by je měl obeznámit o možných následcích jejich jednání nebo opomenutím. Ovšem zásadní rozdíl byl v tom, že poučení se nedostávalo každému účastníkovi, ale pouze těm, kteří nebyli zastoupeni advokátem nebo neměli znalosti práva. To už v dnešním občanském soudním řádu nehraje roli. Soud tedy začal být v rámci tohoto civilního řádu v řízení více aktivní a už nebyl jen pasivním dohlížitelem sporu.

Občanský soudní řád z roku 1950 pak podstatně rozšířil okruh účastníků, které bylo potřeba poučit. V jeho generálním ustanovení bylo poučení určeno pracujícím, kterým bylo potřeba dát ze strany soudu návod k provedení úkonů, ale stejně tak i poučení o následcích jejich jednání a opomenutí, jako tomu bylo v dříve zmíněném Civilním řádu soudním. Taktéž v něm ale můžeme najít první zmínky o zvláštní poučovací povinnosti, která vlastně zužovala okruh či účel poučení z generálního ustanovení. Můžeme tu tak najít určité základy současné poučovací povinnosti, jelikož některá ustanovení zvláštní poučovací povinnosti v současném OSŘ jsou s tehdejšími téměř identická.

Dále prošla poučovací povinnost změnou v Občanském soudním řádu z roku 1963, kde se kromě rozsahu účastníků zvětšil o obsah poučení. Soud už neměl jen povinnost poučit účastníky o jejich právech a povinnostech, ale měl jim i poskytovat pomoc při uplatňování jejich práv a dohlížet na to, aby nikdo neutrpěl újmu z důvodu toho, že neměl dostatečné znalosti. Soud tak účastníky poučoval i o hmotném právu, kdy jim mohl kupříkladu říct, jak formulovat žalobní

petit nebo že mají vznést námitku promlčení. Stejně tak se začalo dovozovat, že by měl soud poučení poskytovat i těm účastníkům, kteří byli zastoupeni advokátem.

Zásadní změnu provedl zákon č. 519/1991 Sb., ve kterém došlo k omezení poučovací povinnosti. Soud měl dle tohoto znění zákona poučovat účastníky pouze o jejich procesních povinnostech, jelikož dle důvodové zprávy k tomuto zákonu se mohlo předchozí pojetí poučovací povinnosti a jejího výkonu soudem jevit jako nestrannost. Pomalu se tak poučovací povinnost začala blížit dnešnímu pojetí.

V další novele v podobě zákona č. 171/1993 Sb. si poučovací povinnost neprošla takovou změnou. I tak v ní ale můžeme vidět počátek formulování poučování účastníků při zjišťování skutkového stavu. Kromě toho jsou v této novele také zaneseny počátky rozhodnutí pro neunesení důkazního břemene a přenesení zodpovědnosti za zjišťování skutkového stavu ze strany soudu na účastníky.

Mnoho zásadních změn přinesla tzv. „velká novela“, tedy zákon č. 30/2000 Sb. Těmi zásadními jsou pro nás ty, které se týkají samotné poučovací povinnosti nebo povinnosti soudu někoho poučit v rámci řízení. Zásadním bylo to, že byla rozvedena poučovací povinnost, která byla do té doby obsažena jen v § 5 OSŘ. Byla tak zakotvena kupříkladu neúplná apelace a poučení podle § 119a OSŘ, kdy musel předseda senátu účastníky poučit o tom, že musí předložit a označit veškeré důkazy, které jsou podle nich pro věc podstatné, jelikož k později uplatněným důkazům či skutečnostem se nebude přihlížet, pokud nebudou spadat pod odvolací důvody. Zároveň nová úprava kladla větší důraz na činnost účastníků, což bylo hlavním důvodem, proč se v zákoně začalo stanovovat, v jakých přesně stanovených případech má soud účastníky poučovat a o čem.

Zákon č. 59/2005 Sb. již nepřinesl tolik změn. Nejdůležitější změnou byla úprava poučovací povinnosti v přípravném řízení, v rámci kterého bylo soudu uloženo, aby účastníkům poskytl všechna potřebná poučení. Další změny se věnovaly hlavně odvolacímu řízení, jeho průběhu a důrazu na to, aby řízení proběhlo na každé instanci soudu pouze jednou.

Poslední významná novela nastala se zákonem č. 7/2009 Sb., která zavádí poučovací povinnost už v podobě, jak jí známe a setkáváme se s ní u soudů v současnosti. Byla zavedena obecná poučovací povinnost a zároveň i zvláštní, která se soustředí převážně na to, aby byli účastníci náležitě poučeni o koncentraci řízení, kdy nastává a jaké následky sebou nese.

Obecně lze říct, že si poučovací povinnost stejně jako i občanský soudní řád prošly dlouhým vývojem. Některé změny byly zachovány nebo rozvíjeny stejným směrem, zatímco od některých se ustoupilo pro dobro účastníků nebo i soudu. Stále se ale jedná o povinnost

soudu, kterou v praxi vnímá každý soudce jinak a je tak aplikována v některých případech jinak, než by se dalo očekávat.

Můžeme tak vidět, jak si postupně judikatura a soudy samy upravují výkon poučovací povinnosti a nastavují určité mantinely, které původně v zákoně nebyly. Konec konců je to soud, který musí tuto povinnost převést z pouhé teorie, kterou nastínil zákonodárce, do praxe a splnit to, co je mu uloženo. Na to by pak měl zákonodárce reagovat a v nadcházejících novelách jednotlivých ustanovení vyjít vstříc tomu, co upravila ustálená judikatura v mezích, kde to nejde proti samotnému zákonu.

2. Poučovací povinnost obecně

Jedná se o jednu ze základních procesních povinností soudu v rámci občanského soudního řízení, s jejímž nesplněním se vážou další následky, které mohou celé řízení ovlivnit. Základní právní úpravu pro ni najdeme v § 5 OSŘ, který říká: „*Soudy poskytují účastníkům poučení o jejich procesních právech a povinnostech.*“ Na toto ustanovení se pak v OSŘ navazuje v rámci dalších ustanovení, kupříkladu poučení u vad podání, poučení při hrozícím neúspěchu ve sporu či při poučení u odvolání. Zároveň absence poučení ze strany soudu může založit vadu řízení, která nejde k tíži účastníkům, ovšem to nastává pouze v případě, kdy soud opomene některou ze speciálních poučovacích povinností, a následky jsou pak upravené v konkrétních ustanoveních. Kupříkladu účastník, kterého soud správně nepoučil o povinnosti navrhnout všechny skutečnosti a důkazy, které sám může prokázat, před vyhlášením rozhodnutí soudu prvního stupně, má následně možnost uplatnit tyto důkazy ještě v průběhu odvolacího řízení.²

Ustanovení § 5 OSŘ není jediné, ve kterém je obecná úprava zakotvena. Další obecnou úpravu poučovací povinnosti najdeme i v ustanovení § 118a OSŘ. Z něj můžeme vyčíst i více náležitostí, které jsou blíže specifikovány dále. Dává tedy poučení ze strany soudu konkrétní obrysy a specifika, která musí soud dodržet a na která musí brát ohled. Jeho smyslem je především to, aby nedošlo k zamítnutí žaloby ze strany soudu pro neunesení břemena tvrdit a prokazovat, které musí účastník unést, aby byl ve sporu úspěšný a předal soudu co nejpravdivější základ o skutkové podstatě sporu.³

Je ale třeba dbát na to, že soud má účastníkům zajišťovat právo na soudní ochranu, tudíž nemá dávat účastníkům pokyny k tomu, kdy a jak mají některé úkony učinit, ale měl by je poučit o tom, jaké konkrétní úkony by měly být v dané procesní situaci učiněny. Soudy tak nemají suplovat prostřednictvím poučovací povinnosti právní pomoc, kterou mají účastníkům poskytovat jejich právní zástupci. Soud má prostřednictvím poučovací povinnosti zajistit, aby účastníci sporu věděli o svých právech a povinnostech v dané fázi řízení, a taktéž bere v potaz okolnosti daného případu. Poučení není v rámci řízení omezeno pouze na účastníky, stejně tak se poučení dostane i dalším osobám, které se řízení účastní, kupříkladu svědkům o tom, že mají povinnost vypovídat pravdu a nic nezamlčovat.⁴

² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2015, s. 70. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-076-5.

³ SVOBODA, Karel. § 118a [Poučovací povinnosti při jednání]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. *Občanský soudní řád*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 587. ISBN 978-80-7400-828-3.

⁴ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-437-4.

Poučovací povinnost soudu se v mnoha případech propojuje s dalšími zásadami, které provází civilní řízení. Kupříkladu princip rovnosti, který musí soud při svém poučování účastníků dodržovat a respektovat. Stejně tomu bude i u práva na právní pomoc, která je zakotvena i v Listině základních práv a svobod ve čl. 37 odst. 2. Poučovací povinnost se dá v určitém ohledu považovat právě za právní pomoc účastníkům.⁵

2.1. Obsah a účel poučovací povinnosti

Základním účelem poučovací povinnosti je, aby měli účastníci povědomí o tom, jak řízení probíhá, jak se bude pravděpodobně dál vyvíjet a mohli tak činit procesní úkony, kterými by měli docílit naplnění svého cíle a uspokojení svého nároku. Zároveň je poučovací povinnost i určitým nástrojem práva na soudní ochranu, na který má každý nárok. Tento prvek se odráží zpravidla v tom, že by řízení před soudem mělo být spravedlivé a nemělo by být nadržováno žádné ze stran daného řízení (procesu). Soud poskytuje stejné poučení oběma stranám bez toho, aby jednu více či méně naváděl k plnění jejich procesních povinností. I z tohoto ale existují výjimky, kdy je jistá pomoc ze strany soudu jednomu z účastníka povolena. A to ve chvíli, kdy soud poskytne účastníkovi, který je zaměstnancem uplatňujícím náhradu škody proti svému zaměstnavateli, který se v poslední době složitě přeměnil, radu ohledně toho, vůči komu má svá práva uplatňovat, není to porušením této nestrannosti, ale naopak neposkytnutí této informace by mohlo být pokládáno za porušení práva na právní pomoc dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jelikož zaměstnanec je v tomto sporu v postavení slabší strany⁶.

Poučení by vždy mělo být dostatečné a konkrétní, aby účastník nezaměnil jeho smysl.⁷ Taktéž by mělo být srozumitelné pro každého, ať už je účastník zastoupen právním zástupcem nebo má právní vzdělání či nikoli. Jeho účelem je připomenout účastníkům některé jejich úkony, které jsou nutné u obou stran, a zároveň jim připomenout, jaké následky by mohlo mít to, že tyto úkony neprovedou. Ať už by se jednalo o neúspěch ve sporu či vůbec nemožnost jeho započetí. Dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 813/97 „*Poučení o procesních právech (§ 5 o. s. ř.) je soud povinen poskytnout účastníku v době, kdy je toho podle stavu řízení pro něj zapotřebí.*“ Soud musí tak i sám vyhodnotit, kdy je potřeba k poučení přistoupit.

⁵ WINTEROVÁ, Alena. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 6., aktualiz. vyd. Praha: Linde Praha, 2011, s. 67. ISBN 978-80-7201-842-0.

⁶ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 18. 9. 2018, sp. zn. IV. ÚS 3/18

⁷ LAVICKÝ, Petr. § 5 [Poučovací povinnost]. In: ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLÍČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-2]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

V daném případě šlo o poučení o právu jednat v mateřštině ve chvíli, kdy v průběhu řízení vyšlo najevo, že účastník neovládá jazyk, kterým se jednání do té doby vedlo.

Je tedy jasné, že soud by měl v každém jednotlivém případě zvážit existující okolnosti a potřebu poučení danému účastníkovi s ohledem na jedinečnost každého případu. K tomu se i vyjadřoval Ústavní soud ve svých nálezech.⁸ A to ať s ohledem na rozsah poučení, který mu má být poskytnut, anebo i na daný okamžik poskytnutí.

2.2. Zásady postupu soudu při plnění poučovací povinnosti

V rámci poučovací povinnosti musí soud dbát hned několika základních věcí, které je třeba dodržet. Už bylo zmíněno, že poučovací povinnost by se neměla zaměřovat s právní pomocí, která by představovala to, že soud bude diktovat účastníkovi přesné kroky, které by měl podniknout, ale zároveň by měl soud dodržovat i další pravidla, která se k poučovací povinnosti váží.

Poučení samo o sobě vychází z požadavku předvídatelnosti rozhodnutí, které je projevem principu právní jistoty, který je chráněn už na ústavní úrovni. I z tohoto úhlu pohledu je třeba se na poučovací povinnost dívat a brát nejen tu dle § 118a odst. 1 až 3 a § 114c odst 3 písm. b), která na něj odkazuje, jako stěžejní a jediné okamžiky, kdy k poučení ze strany soudu má docházet.⁹

Poučení soudu by se vždy mělo vztahovat k dané procesní situaci a upozornit tak účastníky na možnosti, které v této chvíli mají. Nejde o výčet toho, jaké úkony a možnosti mají k dispozici v průběhu celého řízení. Taktéž by měl soud pamatovat i na upozornění, zda má neuskutečnění nějakého úkonu následky v rámci řízení, kupříkladu zamítnutí podání v případě neodstranění vady nebo hrozící neúspěch v řízení.

V rámci poučení musí soud také pamatovat na to, že by neměl žádnému z účastníků stranit. Poučovací povinnost má zajistit spravedlivé soudní řízení, kdy by se poučení mělo dostat oběma účastníkům ve chvílích, kdy to situace vyžaduje. Soud tak nesmí nadržovat jednomu z účastníků a kupříkladu mu bezdůvodně prodlužovat lhůtu pro označení důkazů nebo odepřít poučení druhému účastníkovi. Stejně tak by soud neměl napomáhat účastníkům s formulací jeho nároku, respektive žalobního petitu v jeho žalobě, k čemuž se vyjádřil i Ústavní soud v jednom ze svých usnesení¹⁰.

⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 27. 10. 1995, sp. zn. IV. ÚS 41/95, nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. 7. 1998, sp. zn. I. ÚS 138/98

⁹ LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. Extra (Leges). Praha: Leges, 2017, s. 79. ISBN 978-80-7502-203-5.

¹⁰ Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 18. 4. 1995, sp. zn. I. ÚS 153/94

Při poučení soud vždy musí dbát na to, že účastníci nemusí mít právnické vzdělání nebo nemusí být zastoupeni advokátem, tudíž by mělo poučení být srozumitelné a nemělo by být používáno právních pojmů, které nejsou nutné. Případně by takové pojmy měly být stručně vysvětleny, aby je pochopila i osoba bez právního vzdělání. Současně by se měl soud vyvarovat využití termínů, které se zažily soudní praxí.¹¹ Soud by se také měl ujistit, že poučený účastník poučení rozumí, nestačí tedy jen to, že soud toto poučení dá.

V praxi se mohou vyskytnout situace, kdy soud nemá pocit, že by mělo být poučení poskytnuto, nepřipadá mu to potřebné nebo má dojem, že to situace nevyžaduje. Pokud ale má být soudem poučení poskytnuto s ohledem na stádium řízení, pak předpoklad soudu, že toto není potřeba, může založit vadu řízení, na kterou se později můžou účastníci odvolávat.

U jednotlivých procesních institutů lze nalézt způsob, jakým dané poučení provést. Poučení ze strany soudů by mělo být konkrétní a podrobné a mělo by být poskytnuto v takovém stádiu řízení, kdy to je pro dané řízení potřebné, a za takové situace, kdy by bez konkrétního a podrobného poučení mohl účastník utrpět újmu na svých právech z důvodu nedostatku potřebných znalostí procesních pravidel.¹²

K problematice nejasného nebo zavádějícího poučení ze strany soudu se vyjádřil i Ústavní soud, a to ve svém nálezu ze dne 1. 11. 2000, sp. zn. II. ÚS 100/2000, takto: „*Jestliže soud poučil účastníka nepřiliš jasným, a proto zavádějícím způsobem, účastník se tímto poučením řídil, soudy jeho žalobu z tohoto důvodu zamítly, došlo ke zmaření možnosti meritorního projednání restitučního nároku, což v konečných důsledcích vedlo k porušení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.*“

2.3. Dělení poučovací povinnosti

Kromě toho, že se poučovací povinnost dělí na obecnou a zvláštní, čemuž se budu více věnovat v následující kapitole, tak se dá tato povinnost soudu dělit i s ohledem na to, v jakém stádiu řízení má být poučení poskytnuto. Chvíle, kdy by mělo k určitému poučení dojít, se pak odvíjí od okamžiku, kdy některému z účastníků vznikají práva a povinnosti. Zatímco na samém začátku řízení se poučení bude vztahovat zejména k vadám podání a krokům k jejich odstranění, tak v průběhu prvního jednání už bude povinností a práv, o kterých by měl soud účastníky spravit a poučit, více. Zpravidla to bude poučení o povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní nebo

¹¹ HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. V Praze: C.H. Beck, 2013. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-463-6.

¹² BUREŠ, Jaroslav. § 5 [Poučovací povinnost]. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. *Občanský soudní řád I, II*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 11, marg. č. 2. ISBN 978-80-7400-107-9.

poučení o koncentraci řízení. Stejně tak je důležité i poučení o opravných prostředcích, které je spojeno s vyhlášením rozhodnutím a je pak také obsahem jeho písemného vyhotovení.

Dalším důležitým dělením je také to, zda se poučovací povinnost vztahuje k procesním povinnostem a možnostem účastníků nebo k jejich povinnostem při zjišťování skutkového stavu. První z nich soud plní při formálním vedení řízení, druhou pak při materiálním.¹³

Společným prvkem u první skupiny je samotné poučení, není nijak komplikované na formulaci, jelikož ta bývá obsažena již v samotném zákoně. Spadá sem kupříkladu poučení o opravném prostředku, poučení o námitce podjatosti a podobně.

Poučení u druhé skupiny už bývá komplikovanější, jelikož nejde jen o prosté formulace v zákoně, ale záleží i na osobě soudce a jeho připravenosti a schopnosti vyhodnocovat jednotlivé skutečnosti v průběhu řízení a reagovat na ně. Tato povinnost je v užším vztahu se zásadou dispoziční, která ovládá řízení, a poučení se pak odvíjí i od žalobního petitu, který sestavil žalobce. Od něj se totiž odvíjí rozhodné skutečnosti, které je třeba dokázat, aby byla naplněna hypotéza a nárok mohl být prokázán. Soudce tedy musí vyvodit, jaké je rozložení povinností tvrzení mezi stranami, jaké skutečnosti je potřeba dokázat, a stejně tak by měl posoudit, o které skutečnosti ještě nebylo nic prokázáno nebo nebylo prokázáno dostatečně. V závislosti na tom by pak měl případně strany poučit o nedostacích, které by měly odstranit. Podstatou tedy je, že soud poskytuje poučení o tom, jaké skutečnosti jsou potřeba prokázat, a co vše tvoří hypotézu aplikované normy hmotného práva. Nemůže jim ale poskytnout přesný návod ohledně toho, jaké důkazy by měli navrhnout, či co by měli požadovat.

2.4. Adresáti a forma poučení

Adresáty poučení jsou zpravidla účastníci, jelikož ze zásady civilního procesu nemůže být rozhodnuto o právech někoho, kdo není účastníkem řízení. Kromě účastníků jsou adresáty poučení také ti, kdo se účastní řízení pouze v určité části a z toho důvodu jim pak vznikají procesní práva a povinnosti, ohledně kterých by mohlo být nutné poučení poskytnout. Zpravidla se jedná o svědky, znalce, tlumočníky a podobné subjekty, které se mohou řízení účastnit.

Ne všichni účastníci ale získávají poučení ve stejném rozsahu. V těchto ohledech se rozlišuje mezi účastníky, kteří jsou zastoupení advokátem, popřípadě notářem, a pak těmi, kteří zastoupeni nejsou. U účastníka, který je zastoupen, pak nebude potřebné poučení v souvislosti s uplatňováním práv a povinností, které jim přiznávají nebo ukládají procesní předpisy, a taktéž jak splnit procesní povinnosti, které vyplývají jak ze zákona, tak i z rozhodnutí

¹³ HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 22. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-463-6.

soudu. Souhrnně tuto poučovací povinnost označujeme jako informativní. Ta je tedy potřebná v zásadě u účastníků, kteří nejsou zastoupeni. Naopak v případech, kdy sice účastník není zastoupen, ale nelze ho považovat za osobu právem neznalou, pak poučovací povinnost informační povahy nebude třeba, jelikož by takové poučení mohlo být považováno za nadbytečné.¹⁴

Soud ale nemá vždy povinnost poskytnout účastníkovi poučení. Takové situace nastávají hlavně v případě, kdy se účastník rozhodne neúčastnit jednání, a to je pak vedeno v jeho nepřítomnosti, pokud jsou splněny všechny zákonné podmínky. V takovém případě se totiž účastník vědomě vzdává poučení, které by dle zákona mělo být poskytnuto v průběhu jednání. Podobná situace nastává i v případě doručování písemností s poučením, jelikož zde se presumuje, že se účastník s poučením seznámí. Pokud tak on sám neučiní, nelze to přikládat k tíži soudu.

Stejně jako každý právní úkon, tak i poučení by mělo mít určitou formu. U některých poučení je stanoveno, že musí být poskytnuto písemnou formou, kupříkladu poučení o opravném prostředku, který musí být v písemném vyhotovení rozhodnutí, u některých postačí i jen ústní poučení při jednání, které je zaprotokolováno, ovšem nemusí být samostatně písemně zaznamenáno a doručeno účastníkům řízení. I forma poučení může být stěžejní pro to, aby se poučovací povinnost dala považovat za splněnou, ovšem v některých situacích lze prominout určitou formální nesprávnost takového postupu, pokud nezakládá i nesprávnost následného rozhodnutí.

To by mohlo nastat v případě, že soud dospěje k názoru, že účastník neoznačil či nenavrhl důkazy, které by prokázaly rozhodná skutková tvrzení. Následně tedy účastníka poučí o této skutečnosti a zároveň ho i poučí o možných následcích, pokud tak neučiní, tedy o možném neúspěchu v řízení. Pokud účastník ani po tomto poučení důkaz na dalším jednání neoznačí, může soud následně rozhodnout o věci na základě neunesení důkazního břemene. V takovém případě sice soud už opětovně nepoučil účastníka o tom, že by měl označit další důkaz k prokázání skutkových tvrzení, ale nezpůsobil tím nesprávnost rozhodnutí.¹⁵

¹⁴ LAVICKÝ, Petr. § 5 [Poučovací povinnost]. In: ADAMOVIČ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLIČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-2]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

¹⁵ HROMADA, Miroslav. 2.4 Forma poučení. In: HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost v civilním procesu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 24. ISBN 978-80-7400-463-6.

2.5. Vztah poučovací povinnosti soudu a koncentrace řízení

Koncentrace řízení je v rámci poučovací povinnosti nejvíce propojena nikoli s § 5 OSŘ, ale s § 118a OSŘ, jelikož míra koncentrace řízení se odvíjí od míry naplnění poučovací povinnosti¹⁶. Koncentrace řízení je s poučovací povinností provázána až do té míry, že pokud neproběhne poučení o koncentraci, pak tato skutečnost nenastane a řízení je stíženo vadou, kterou zavinil sám soud.

Samotná koncentrace řízení by měla nastat po skončení prvního jednání. Do té doby mají účastníci možnost sdělit a označit soudu veškerá tvrzení a důkazy, které chtějí využít k podpoření svého nároku, který před soudem uplatňují. Mělo by se jednat o veškeré skutečnosti, které jsou účastníkům známé, a zároveň by měl účastník vždy předvídat i určitý důkazní vývoj. To platí zejména v případech, kdy protistrana navrhne důkazy, které mohou zakládat o něco odlišný nárok, a tyto důkazy pak budou potvrzeny. V těchto případech by měl účastník předvídat tento vývoj, popřípadě navrhnout i důkazy, které by potvrzovaly jeho nárok v tomto směru. Toto by se dalo považovat za určitý nedostatek úpravy koncentrace a poučovací povinnosti, jelikož nic nebrání účastníkovi, aby předestřel nové důkazy a okolnosti až v posledním možném okamžiku před zkoncentrováním řízení. V případě, že tyto okolnosti už existovaly dříve, pak je tím v určitém ohledu znemožněna druhé straně šance na tyto nové okolnosti a důkazy reagovat. Podobná situace pak nastává s důkazy, o jejichž existenci účastník ví, ovšem neuplatní je, protože si není vědom toho, že je potřeba je uplatnit a jsou pro dané řízení relevantní, jelikož by s nimi reagoval až na případný další vývoj situace, pak se nejedná o důkazy, které nebylo možné označit.¹⁷

Poučení o možném neúspěchu ve sporu musí soud účastníkovi, který je takto ohrožen, poskytnout ještě před tím, než nastane koncentrace řízení. Z toho vyplývá, že poučení o formální podstatě koncentrace řízení a poučení o konkrétních důvodech, kvůli kterým hrozí účastníkovi neúspěch ve vedeném sporu kvůli neunesení břemene tvrdit a prokazovat, tvoří jeden funkční celek¹⁸.

Koncentrace jako taková se ovšem vztahuje pouze na označení důkazů (či na jejich sdělení), nikoli už na jejich předložení, kdy předložení dříve označeného důkazu může proběhnout i po zákonné koncentraci. K později předloženým důkazům či tvrzením soud

¹⁶ SVOBODA, Karel. § 118a [Poučovací povinnosti při jednání]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 588, marg. č. 1. ISBN 978-80-7400-828-3.

¹⁷ LAVICKÝ, Petr. Moderní civilní proces. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 113. ISBN 978-80-210-7601-3.

¹⁸ SVOBODA, Karel. § 118a [Poučovací povinnosti při jednání]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 588, marg. č. 1. ISBN 978-80-7400-828-3.

nepřihlíží, pokud se nejedná o tvrzení či důkazy, které by měly zpochybnit věrohodnost provedených důkazních prostředků. V takovém případě se ale musí jednat o skutečnosti či důkazy, které nastaly po přípravném jednání nebo které nemohl účastník uvést nikoli svou vinou. Soud přihlédně taktéž k důkazům, které některý z účastníků předloží v případě, že byl soudem vyzván k předložení rozhodujících skutečností a důkazů.¹⁹

Koncentrace a poučení o ní je zakotveno v § 118b OSŘ a v případě, že v řízení probíhá i přípravné řízení, pak i v rámci § 114c OSŘ. Obě ustanovení ale shodně odkazují na to, že v případě, že soud neposkytne účastníkům poučení o koncentraci řízení, které zpravidla probíhá do skončení prvního jednání, pak koncentrace řízení ze zákona nenastane. Tuto vadu řízení lze ze strany soudu napravit tím, že při některém z dalších jednání soud poskytne dané poučení a poskytne navíc účastníkům ještě lhůtu pro reakci. V takovém případě dojde k dodatečnému zkoncentrování řízení a nelze už tuto vadu napadnout. Problém se ovšem ukrývá v tom, že v § 118b OSŘ není nikde pevně stanoveno, kdy má soud k tomuto poučení přistoupit. Na druhou stranu v rámci § 114c OSŘ je to jasně patrné. Nastává tedy otázka, jak tento problém vyřešit, jelikož poučení o koncentraci řízení a případném hrozícím neúspěchu kvůli neunesení důkazního břemene může zakládat vadu řízení, jak je zmíněno výše.

Dalo by se odkázat a vycházet z § 5 OSŘ, který stanovuje, že je nutné účastníky poučit, ovšem nestanovuje přesný okamžik, ve kterém má k této skutečnosti dojít. Nabízí se tak využít analogii legis. Jelikož hned v § 118b v odstavci 2 OSŘ se zmiňuje, že poučení musí být dáno už v předvolání k jednání. V tomto případě se sice nejedná o situaci shodnou s tou, kterou pokrývá odstavec 1, ale prostřednictvím analogie je naší situaci tato úprava nejbližší, tudíž i nejvhodnější pro analogii. Tím by se tedy vyřešila otázka toho, kdy by měl soud přistoupit k poučení účastníků o podobné situaci, a to ještě v předstihu před samotným jednáním.²⁰

Pokud tedy shrneme výše uvedené, pak pro to, aby nastala koncentrace řízení, musí o ni být účastníci poučeni, a to vícekrát. První poučení by měli dostat již v samotném předvolání k přípravnému jednání anebo v předvolání k prvnímu jednání ve věci. Znovu by pak mělo poučení ze strany soudu přijít před skončením přípravného jednání anebo prvního jednání ve věci.²¹

¹⁹ BUREŠ, Jaroslav. § 5 [Poučovací povinnost]. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 12, marg. č. 4. ISBN 978-80-7400-107-9.

²⁰ HAMULÁKOVÁ, Klára. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. Praha: Leges, 2010, s. 97. Teoretik. ISBN 978-80-87212-51-6.

²¹ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. Praktikum civilního procesu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020, s. 129. ISBN 978-80-7380-785-6.

3. Právní úprava poučovací povinnosti soudu ve sporném řízení

Poučovací povinnost soudu se dělí na obecnou a zvláštní. Zatímco obecná poučovací povinnost je zakotvena v OSŘ v § 5 a následně jsou v dalších ustanoveních, které se týkají úkonů soudu, účastníků a řízení v jednotlivých stupních, upraveny konkrétní poučovací povinnosti vlastní danému okruhu. Základní zásady a pravidla jsou ovšem stejná jak pro obecnou poučovací povinnost, tak pro konkrétní a úžeji vymezené povinnosti. Zároveň by každá konkrétní poučovací povinnost měla být v souladu s obecnou, jelikož z ní vždy vychází a ve své podstatě jen více rozvíjí základní pravidlo stanovené v § 5 OSŘ.

Zároveň je třeba však pamatovat na to, že § 5 OSŘ neustanovuje, jakého poučení by se mělo účastníkům dostat vždy. To stanoví jednotlivá ustanovení, která jsou vázána k dané procesní situaci, a musí to stanovit natolik konkrétně, aby byl soudce náležitě veden v rozsahu i způsobu splnění poučovací povinnosti.²² K § 5 OSŘ se pak úžeji váže § 118a OSŘ, který by se dal považovat za takové rozvinuté ustanovení z obecné části, jelikož blíže vymezuje to, jak by poučení mělo vypadat, ale stále není natolik konkrétní, aby se vázal k jednotlivé procesní situaci.

3.1. Obecná poučovací povinnost

Obecně se dá o poučovací povinnosti říct, že je institutem, který má poskytnout určitou ochranu v řízení účastníkovi, který má slabší postavení. To samozřejmě nevyklučuje ani fakt, že jejím cílem je obecné poučení účastníka o jeho právech a povinnostech, které v civilním procesu má.²³ To se sice promítá i v každé konkrétní poučovací povinnosti, ale hlavním pramenem jsou stále dvě ustanovení, která se v souvislosti s poučovací povinností, a i koncentrací řízení skloňují nejčastěji, a to je § 5 a § 118a OSŘ.

3.1.1. Obecná poučovací povinnost dle § 5 OSŘ

Ustanovení § 5 OSŘ je v podstatě vyjádřením zásady poučovat, ovšem zároveň se jedná i o normativní pravidlo, které má přímou aplikovatelnost. Ta spadá na případy, kdy sice zvláštní ustanovení nestanoví povinnost soudu účastníka o něčem poučit, ale zároveň nějak upravují jeho práva a povinnosti. Zároveň ale máme další ustanovení, kde jsou upravené speciální poučovací povinnosti, které se vážou na konkrétní případy v řízení. Není možné předpokládat, že by tato speciální ustanovení zvládla obsáhnout jakoukoli situaci, která by mohla v samotném řízení nastat, a v návaznosti na to i nutnost, aby soud poučil účastníky.

²² BUREŠ, Jaroslav. § 5 [Poučovací povinnost]. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 11, marg. č. 2. ISBN 978-80-7400-107-9.

²³ ŠLEJHAROVÁ, Markéta. Vybrané projevy ochrany „slabší strany“ z pohledu civilního práva procesního. ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer, publikováno 10. 8. 2018. [cit. 2023-10-10]. ASPI ID LIT250040CZ.

Nelze také zapomínat na to, že právě poučovací povinnost soudu by měla chránit a předcházet zásahům do významných ústavních práv, především do zásady rovnosti účastníků a práva na spravedlivý proces. K tomu se konec konců vyjadřuje i Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 27. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1331/07: „...*Poučovací povinnost obecných soudů představuje jeden ze základních předpokladů práva na spravedlivý proces, zaručeného především v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Tomuto právu odpovídá povinnost soudů poskytovat účastníkům řízení poučení o jejich procesních právech a povinnostech (§ 5 o. s. ř.), včetně poučení o opravných prostředcích.*“

Lze u ní vyzorovat několik charakteristických znaků. Prvním je jistě to, že se týká zásadně procesních práv a povinností účastníků. Druhým je to, že provází účastníky od okamžiku podání návrhu až po rozhodnutí dovolacího soudu, případně i dál až do exekuce. Třetím znakem je to, že na poučení má právo každý účastník bez ohledu na to, zda je zastoupen advokátem nebo nikoliv. Čtvrtým a posledním znakem je, že na obecnou úpravu v § 5 OSŘ navazují zvláštní a dílčí poučovací povinnosti upravené ve speciálních ustanoveních.²⁴

Lze rozlišit dva druhy procesních práv, o kterých soud účastníky poučuje, a to na stěžejní a podružná. Stěžejní práva jsou natolik významná, že by o nich soud měl účastníka poučit dvakrát. Jednou na začátku samotného řízení a podruhé ve chvíli, kdy jsou tato práva aktuální. Podružná práva jsou pak méně významná a stačí, aby o nich soud účastníka poučil až ve chvíli, kdy jsou aktuální. Naopak soud nepoučuje účastníky o hypotetických právech, které nepatří mezi stěžejní, například o právu podat návrh na obnovu nebo žalobu pro zmatečnost, pokud není v době vydání rozhodnutí jasné, že by tyto prostředky vůči danému rozhodnutí byly přípustné.²⁵

Typ poučení, který zapadá přímo do smyslu ustanovení § 5 OSŘ je poučení o základních pravidlech, o rozvržení břemen tvrzení a prokazování, stejně jako případné poučení o přechýlení důkazních břemen, ať už k němu dojde v rámci zákonných ustanovení nebo si toto převrácení vydedukuje soudce s ohledem na vývoj a charakter řízení nebo dojde k závěru, že po některém z účastníků není možné spravedlivě požadovat, aby prokázal určitou okolnost. Poučovací povinnost se ale neodvívá jen od okamžiku sporu, ale i od jeho charakteru a od míry procesní ochrany, kterou by měl soud některému z účastníků poskytnout v případě, že je ve sporu slabší

²⁴ JIRSA, Jaromír. § 5. In: BERAN, V., DOLEŽAL, M., HAVLÍČEK, K., JANEK, K., JIRSA, J., KORBEL, F., LICHOVNÍK, T., MOTTL, T., PAJKO, D., PETR, B., SEDLÁK, V., TREBATICKÝ, P., VACKOVÁ, M., VANČUROVÁ, K. a kol. Občanský soudní řád, 1. část: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-9-28]. ASPI_ID KO99_p2a1963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

²⁵ SVOBODA, Karel. § 5 [Obecná poučovací povinnost]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 6, marg. č. 1. ISBN 978-80-7400-828-3.

stranou. Ideálním příkladem jsou zneužívající klauzule ve smlouvách, na které musí soud z úřední povinnosti účastníky řízení upozornit, a dát jim tak možnost se k nim vyjádřit.

Stále je ale nutné pamatovat, že poučení samotné by nemělo obsahovat poučení o hmotném právu²⁶. I přesto, že se § 5 OSŘ nachází mezi základními ustanoveními občanského soudního řádu, není možné ho považovat za jednu ze základních zásad, které jsou spornému civilnímu řízení vlastní. V podstatě je § 5 OSŘ jen prostředkem základních zásad k tomu, aby byly dodrženy především zásady spravedlivého soudního řízení. Soud tak nemůže zasahovat do sporu takovým způsobem, který by způsobil nerovnost stran, a upozorňovat účastníky na určité kroky, které by měli v rámci hmotného práva podniknout, kupříkladu podat návrh na přistoupení dalšího účastníka nebo jeho záměnu. Podle nálezu Ústavního soudu ze dne 3. 1. 1996, sp. zn. I. ÚS 56/95 „*je poučovací povinnost soudu upravena v § 5 OSŘ a omezuje se na procesní práva a povinnosti účastníků. Poučení o tom, že má či může být žalován další odpůrce, však z mezí procesních pravidel sporu zřetelně vybočuje, oslabuje úlohu soudu nestranného orgánu a zakládá tak nerovnost mezi účastníky občanského soudního řízení. Nelze tedy srovnávat souzený případ s jinými rozhodnutími ÚS ohledně poučovací povinnosti obecných soudů, která se vesměs týkala poučení žalobce ve věci změny označení žalovaného subjektu.*“ Soud přistoupí k předložení svého právního názoru na věc, tedy k předložení své hmotněprávní kvalifikace, ve chvíli, kdy průběh řízení nasvědčuje, že právní kvalifikace, kterou předestírá účastník, je mylná. Toto je ale soudu uloženo ze zákona, tudíž to nelze považovat za poučování o hmotném právu.

I poučovací povinnost má určitá pravidla, podle kterých má být uplatňována. Soud by měl poučení poskytovat pouze v situacích, kdy splnění této jeho povinnosti může vést k uplatnění již existujících nebo minimálních možných procesních práv či povinností účastníka. Zároveň se soud této povinnosti nemůže zbavit tím, že by ji naplnil dopředu, tedy například vyjmenováním všech ustanovení, kterými se on při plnění této své povinnosti řídí, bez ohledu na to, jestli je jejich využití v rámci řízení vůbec možné. Je tu tedy kladen důraz na konkrétnost jednotlivých poučení a nelze to ze strany soudu odbýt takto jednoduše. Stejně tak není přípustné, aby poučení ze strany soudu bylo formulováno bez toho, aby se přihlíželo ke konkrétní situaci v rámci řízení.²⁷

V případě, že potřebujeme určit, zda je poučení přípustné nebo nepřípustné, je třeba tak usoudit na základě kritéria nestrannosti soudu. Přeci jen právě soud má zastávat postavení

²⁶ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 25. 6. 1997, sp. zn. I. ÚS 63/96

²⁷ BUREŠ, Jaroslav. § 5 [Poučovací povinnost]. In: BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír, KRČMÁŘ, Zdeněk a kol. Občanský soudní řád. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 7. ISBN 978-80-7400-107-9.

neustranného orgánu a dohlížet na rovnost mezi účastníky. Soud tedy udělením poučení nemůže v účastnících vyvolat pocit, že jednomu z nich nadřazuje. Termín neustrannosti soudu ale není jasný, tudíž je třeba vždy každý případ posuzovat na základě okolností, které ho provázejí a na základě kterých bylo účastníku poučení dáno.

3.1.2. Obecná poučovací povinnost dle § 118a OSŘ

Toto ustanovení bylo již zmíněno přímo či nepřímo v předchozích částech. Toto ustanovení se váže primárně k části třetí hlavě první OSŘ, kam toto ustanovení spadá. Dá se z něj vyčíst podrobnější popis toho, jak by samotné poučení mělo vypadat a nastavuje mu pevnější rozhraní, než je tomu u § 5 OSŘ. Zároveň se dá v některých částech aplikovat i na konkrétnější ustanovení v rámci poučovací povinnosti, které z něj tak svým způsobem vychází. Smysl tohoto ustanovení dovodil Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 212/2006: „*Smyslem tohoto ustanovení je, aby účastníkovi nebyla zamítnuta žaloba proto, že neunesl břemeno tvrzení, aniž byl poučen, že takové břemeno má, a že účastníku nelze zamítnout žalobu, protože neunesl důkazní břemeno, aniž byl poučen, že takové břemeno má.*“ Kromě toho ale také slouží k tomu, aby nebyli účastníci překvapeni soudním rozhodnutím, které by pro ně jinak mohlo být nepředvídatelné, kdyby jim soud neposkytl možnost doplnit potřebná skutková tvrzení a důkazy, a zároveň slouží i k tomu, aby soud dal účastníkům najevo, jak dle jeho názoru naplňují své povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní.²⁸

Toto poučení je poskytnuto účastníkovi ve chvíli, kdy mu hrozí neúspěch v řízení, tedy ve chvíli, kdy neunesl břemeno důkazní a břemeno tvrzení a soud tak nemá dostatek důkazů, které by podporovaly jeho nárok. V případě, že soud poučení poskytne, neztrácí tak svou neustrannost, jelikož je jeho povinností takové poučení poskytnout kterékoli ze stran ve chvíli, kdy jí hrozí neúspěch. Zároveň ale není povinen poučovat danou stranu vždy, kupříkladu nemusí k poučení přistoupit ve chvíli, kdy se účastník sám zbavil práva na poučení svou procesní nečinností.

Právě poučení dle tohoto ustanovení je nejvíce provázáno s koncentrací, kdy se od míry naplnění poučovací povinnosti odvíjí míra koncentrace, jak už bylo řečeno výše. Ke koncentraci nemůže tedy dojít, pokud účastník nedostane poučení dle § 118a odst. 1 až 3 OSŘ. Navíc soud má určitou volnost v tom, jak poučení účastníkovi poskytne. Má možnost tak učinit buď písemně, nebo ústně do protokolu. V obou případech ale musí být poučení poskytnuto vždy

²⁸ BUREŠ, Jaroslav. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie, 2009, č. 12, s. 27-32

nejpozději do skončení prvního jednání, a to bez ohledu na to, jak složitý či náročný daný spor je.

Poučovací povinnost dle § 118a OSŘ je povinností objektivní, tudíž nehraje žádnou roli, zda se soud o nutnosti poučení dozvěděl. V případě, že soud toto poučení neposkytne, ačkoliv tak z objektivního úhlu pohledu měl učinit, došlo k porušení povinnosti, kterou mu toto ustanovení nařizuje. K tomuto závěru dochází i judikatura Nejvyššího soudu například v rozsudku ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 32 Cdo 3410/2009: *„Poučovací povinnost podle ustanovení § 118a o. s. ř. je vybudována na objektivním principu, což znamená, že poskytnutí potřebného poučení není závislé na tom, zda se soud prvního stupně o potřebě poučení vůbec dozvěděl. Nebylo-li účastníku potřebné poučení poskytnuto, ačkoliv se tak mělo z objektivního hlediska stát, došlo i v tomto případě k porušení ustanovení § 118a o. s. ř. a řízení před soudem prvního stupně je z tohoto důvodu vždy postiženo vadou; to platí i tehdy, jestliže poznatky o tom vyšly najevo až v odvolacím řízení nebo měla-li absence takového poučení původ v jiném právním posouzení věci.“*

Stejně tak se vždy musí posuzovat, zda bylo poučení poskytnuto soudem dostatečně srozumitelně a konkrétně. V takovém případě hraje roli i to, jakému účastníkovi je poučení poskytováno. Rozsahově jiné poučení bude náležet účastníkovi, který má právnické vzdělání nebo je zastoupen advokátem, popřípadě notářem, jak už bylo rozvedeno výše, než tomu, kdo ani jedním z výše zmíněného nedisponuje. V takovém případě není porušením rovnosti stran, pokud soud poskytne v tomto pohledu slabší straně rozsáhlejší a podrobnější poučení, než by tomu bylo v opačném případě.

Judikatura Nejvyššího soudu dovozuje, že poučení podle § 118a OSŘ by mělo být dáváno dvakrát. Poprvé ve chvíli, kdy soud vyzývá účastníky k označení všech důkazů a skutečností, které mají podpořit jeho nárok, a podruhé ve chvíli, kdy soud vyhodnotí, že právě už označené důkazy a skutečnosti nejsou dostatečné k tomu, aby daný nárok podpořily.

Ovšem požadavek včasnosti a případná sankce za opožděnost ještě neznamená, že by soudce už nemusel účastníky vyzývat k případným nezbytným úkonům nebo jim poskytnout další poučení o tom, co mají doplnit nebo uvést. To vše soud dělat má, pokud je na to čas.²⁹

Poučení samotné by mělo obsahovat, jaká tvrzení a o čem by měl účastník doplnit, tedy ze strany soudu se jedná o všeobecné upozornění na to, co dle názoru soudu v tvrzení účastníka chybí. Zároveň by mělo poučení dle tohoto ustanovení obsahovat i případné následky toho, co bude následovat, pokud účastník svá tvrzení nedoplní. V tomto případě by se k neuvedeným

²⁹ ŠKÁROVÁ, Marta. Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k ... Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-769-0, s. 272-3.

nebo nedoplněným tvrzením nepřihlíželo ze strany soudu a účastník by tak neunesl břemeno tvrzení.

Stejně bude soud postupovat v případě, že tvrzení, která účastník doložil, považuje za neúplná z důvodu, že ze strany účastníka je vycházeno z jiného právního názoru, než ke kterému se přiklání sám soud. Tuto situaci pak ještě rozvádí judikatura Nejvyššího soudu v tom, že soud účastníka poučí i ve chvíli, kdy účastník označil důkazy a soud všechny tyto důkazy provedl, ovšem ani po provedení důkazů nedošlo k prokázání tvrzení, a proto by účastník nemohl být ve věci úspěšný.³⁰

Nutno také podotknout, že poučovací povinnost neleží jen na soudech prvního stupně, ale plní jí i odvolací soud při odvolacím jednání. Odvolací soud je sice vcelku omezen systémem neúplné apelace v rámci zjednání nápravy v uvedeném směru, ale i tak může v určitých případech umožnit doplnění některých důkazů a skutečností a s tím i spojeného poučení, kterým má informovat účastníka o těchto jeho možnostech.³¹ Podobné tvrzení najdeme i v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1829/2011: *„Nebylo-li účastníku řízení poskytnuto poučení podle ustanovení § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. dříve, než nastala koncentrace řízení (ač se tak objektivně mělo stát), nebrání ustanovení § 118a odst. 1 o. s. ř. tomu, aby tyto skutečnosti vylíčil, resp. aby označil důkazy potřebné k prokázání skutkových tvrzení i poté, kdy koncentrace nastala.“*

V judikatuře můžeme narazit i na určité negativní postupy, které se objevují v praxi a týkají se právě poučovací povinnosti podle § 118a OSŘ. Může se jednat o situaci, kdy soud rozhodne v neprospěch účastníka, který neunesl důkazní břemeno, aniž by mu soud poskytl řádné poučení, které bylo situací vyžadováno. Případně může nastat i situace, ve které soud sice poučení poskytne, ale nesprávně určí účastníka, který má být zatížen důkazním břemenem. Soud poskytne jen zcela obecné poučení anebo naopak účastníky ihned na začátku zahltní všemi možnými poučeními. Chybné je i neúplně poučení, kdy soud sice poučení dle § 118a OSŘ poskytne, ovšem neuvede v něm už následky, které mohou následovat, pokud toto poučení nebude účastník následovat.³²

3.2. Poučovací povinnost ve zvláštních procesních situacích

Jak už bylo řečeno výše, tak poučovací povinnost není jen obecná, ale blíže se k ní vyjadřují i další ustanovení napříč celým OSŘ. Tato ustanovení už jsou ale vázана

³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011

³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. 5. 2018, sp. zn. 33 Cdo 3233/2017

³² Šabata, Karel; Poučovací povinnost soudu a moment, kdy nastává koncentrace řízení; Soukromé právo 3/2020, str. 28.

ke konkrétním situacím a poučením, které má v těch momentech soud poskytovat. Forma i adresát poučení bývá zpravidla jasný už ze samotného ustanovení. V případě, že tomu tak není, pak se jednoduše využije kolizní pravidlo *lex specialis derogat legi generali*, které stanovuje, že pokud zvláštní úprava nepamatuje na určitou věc, pak se subsidiárně použije obecná úprava.

3.2.1. Poučení o námitce podjatosti dle § 15a OSŘ

Podjatost soudce je jednou z věcí, která může negativně ovlivnit celé řízení, proto by účastníci měli být poučeni o možnosti podat námitku podjatosti a předejít tak tomu, aby v jejich věci rozhodoval podjatý soudce. Toto poučení by se mělo účastníkovi dát nejpozději před začátkem jednání soudu o věci. Nikde ale není stanoveno, jakým způsobem by tak mělo být učiněno.³³ Záleží tak na předsedovi senátu, jak toto poučení účastníkům poskytne v závislosti na individuální situaci. Může to tedy být v předvolání k prvnímu jednání ve věci, či v rámci přípravného jednání. Nehraje tedy roli, zda poučení proběhlo písemně či ústně. Stejně tak i samotná námitka může být učiněná ústně či písemně. To pak zakládá účastníkovi právo se k osobám soudců nebo přísedících vyjádřit, nejedná se tedy o povinnost.

Obsah tohoto poučení také není nikde v zákoně stanoven, ovšem z logiky věci by měl obsahovat informaci o tom, že účastník může námitku podjatosti podat proti těm soudcům, kteří by měli ve věci rozhodovat, stanovit délku lhůty, ve které tak může učinit, a zároveň také to, že k později podaným námitkám se nebude přihlížet.³⁴

Následkem nepoučení účastníků o možnosti podat námitku podjatosti je pak dle § 15a odst. 2 to, že účastník, který nebyl poučen, může námitku podjatosti uplatnit i po uplynutí lhůty. Nedostatek poučení tedy nezakládá to, že by následná rozhodnutí vydaná v probíhajícím řízení nebyla věcně správná. Tyto následky jsou judikovány i v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2520/2004: „*Neposkytne-li soud za řízení v rozporu s ustanovením § 15a odst. 1 o. s. ř. účastníkům poučení o tom, že mají právo vyjádřit se k osobám soudců a přísedících, kteří mají podle rozvrhu práce věc projednat a rozhodnout, má to – jak je nepochybné z ustanovení § 15a odst. 2 o. s. ř. – pouze za následek, že účastník může během řízení uplatnit námitku podjatosti i po prvním jednání, kterého se zúčastnil soudce (přísedící), o jehož vyloučení jde, popřípadě po uplynutí lhůty 15 dnů počítané ode dne, kdy se o důvodu vyloučení dozvěděl nebo kdy tento důvod vznikl. Nedostatek poučení podle ustanovení § 15a odst. 1 o. s. ř. tedy nepředstavuje vadu, která by mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí*

³³ HROMADA, Miroslav. § 15a [Námitka podjatosti]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 2.

³⁴ NEMEŠKALOVÁ KOSINOVÁ, Alžběta. 3. Poučení o složení senátu a možnosti vznést námitku podjatosti. In: NEMEŠKALOVÁ KOSINOVÁ, Alžběta. Podjatost soudců v rozhodovací praxi vrcholných soudů ČR. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 93. ISBN 978-80-7400-845-0.

ve věci, ...“ Oproti tomu má ale vliv na počátek běhu subjektivní a objektivní lhůty, jelikož v případě neposkytnutí tohoto poučení je možnost uplatnění této námitky i později než ke konci prvního jednání nebo po uplynutí stanovené lhůty.³⁵

3.2.2. Poučovací povinnost v souvislosti se zastoupením účastníků

V rámci civilního procesu není vždy povinnost účastníka být zastoupen právním zástupcem (s výjimkou podání dovolání a zastupování v průběhu dovolacího řízení), což může zkomplikovat právnicky nevzdělanému účastníkovi přístup k soudu a uplatnění jeho nároku. V ustanovení § 30 odst. 1 OSŘ je tak stanoveno, že předseda senátu má povinnost poučit účastníka o možnosti podat žádost na ustanovení zástupce v případě, že jsou u účastníka splněny předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků. Samotné posuzování splnění těchto předpokladů ovšem přichází až v případě, že účastník o ustanovení zástupce skutečně požádá.³⁶ Kromě splnění předpokladů na osvobození od soudních poplatků by pak měl soud zvážit, zda je v daném řízení účelné ustanovit účastníkovi zástupce vzhledem ke složitosti či jasnosti věci. Jelikož ustanovení zástupce soudem je v tomto případě odrazem čl. 37 Listiny, ve kterém je ukotveno právo na právní pomoc, pak by absence tohoto poučení v případě, že pro něj byly splněny podmínky, mohla mít za následek, že se účastníkovi nedostane právo na právní pomoc.³⁷ Kromě toho, že se soud dopouští procesní chyby, ale může za určitých okolností nepoučení účastníka o tomto jeho právu způsobit i nesprávné rozhodnutí ve věci, jak dovodil Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 31. 1. 2001, sp. zn. 25 Cdo 169/2001.

3.2.2.1. Poskytování poučení prostřednictvím zástupce

Ve chvíli, kdy je účastník zastoupen právním zástupcem, tak logicky vyvstává otázka, zda stačí, že bude soud poučení směřovat zástupci účastníka nebo je potřeba vždy toto poučení poskytnout i přímo účastníkovi. Na tuto otázku najdeme odpověď v ustanovení § 32 odst. 3, ve kterém je stanoveno, že soud splní svou povinnost poskytnout účastníkovi poučení, výzvy nebo upozornění i tím, že je poskytne jeho zástupci. Vztahuje se na to ovšem výjimka, že toto pravidlo neplatí ve chvíli, kdy účastník svému zástupci udělil plnou moc pouze pro některé úkony.

Najdou se i případy, kdy není vhodné nebo účinné poskytovat poučení účastníkovi, tudíž se pak poučení, výzvy či upozornění směřují vůči zástupci, kterým může být zákonný zástupce,

³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 2009, sp. zn. 28 Cdo 4969/2008

³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 22 Cdo 2249/2005

³⁷ SMOLÍK, Petr. § 30 [Ustanovení zástupce účastníkovi s předpoklady osvobození od soudního poplatku]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 6.

opatrovník, ustanovený zástupce soudem nebo zmocněnec s procesní plnou mocí. Oproti tomu jsou i případy, kdy není potřeba zástupci poučení poskytnout, a to je poučení dle § 118a odst. 4 OSŘ, pokud je zástupce advokát, notář v rozsahu jeho oprávnění nebo patentový zástupce. Ovšem poučení podle § 118a odst. 1 a 3 OSŘ je nutné směřovat i účastníkovi, který je zastoupen advokátem s prostou plnou mocí. To lze vyčíst z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2008, sp. zn. 25 Cdo 2854/2006: „*Poučovací povinnost soudu podle ustanovení § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. je směřována i vůči účastníku, který je zastoupen advokátem, a lze ji splnit i tím, že bude poskytnuto zástupci účastníka s procesní plnou mocí.*“ Pokud je tedy účastník zastoupen, je povinností soudu vyzývat ho ke splnění jeho procesních povinností prostřednictvím ustanoveného zástupce. V případě, že by totiž soud doručoval přímo účastníkovi, který je ovšem zastoupen na základě plné moci, považovalo by se to za vadu řízení³⁸.

3.2.3. Poučení o utajovaných informacích dle § 40a OSŘ

V rámci civilního řízení není vyloučeno, že se projednávaná věc týká či obsahuje utajované informace. Utajovanou informací je pak informace, která je uvedena v seznamu utajovaných informací, jejíž vyjádření nebo zneužití může způsobit újmu nebo být nevýhodné pro zájem České republiky. Nehraje pak roli, na jakém nosiči je utajovaná informace zaznamenána. Tyto informace jsou pak stupňovitě klasifikované podle závažnosti újmy, kterou by jejich vyjádření či zneužití mohlo způsobit.³⁹ V případě, že se tedy projednávají v řízení utajované informace, pak je předseda senátu povinen poučit předem podle zvláštního právního předpisu nejen účastníky, ale taktéž přisedící, osoby oprávněné jednat za účastníky, zástupce účastníků, znalce, tlumočníky, osoby dle § 116 odst. 3 a další osoby, které se dle zákona musí zúčastnit řízení. Poučení by pak mělo obsahovat jak práva, tak i povinnosti v souvislosti s utajovanými informacemi a zároveň i s následky, pokud tyto povinnosti poruší. Přesněji mají dotčené osoby povinnost zachovávat mlčenlivost o utajované informaci, neumožnit k ní přístup neoprávněné osobě, řídit se pokyny kontrolního pracovníka při provádění neodkladných opatření k zajištění ochrany utajovaných informací. Nemělo by chybět ani označení věci, která je předmětem řízení, a poučení o tom, že údaje o osobách, které mají přístup k utajované informaci, jsou evidovány a mohou být využity způsobem, který stanovuje zvláštní zákon.⁴⁰

O tom, že toto poučení proběhlo, je předseda senátu povinen vyhotovit písemný protokol, který je následně založen do spisu a jeho kopie je do 30 dnů zaslána Národnímu bezpečnostnímu

³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2005, sp. zn. 29 Odo 344/2004

³⁹ PŘIDAL, Ondřej. § 40a [Poučení o utajovaných informacích]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1.

⁴⁰ HROMADA, Miroslav. 2.4 Poučení o utajovaných informacích – § 40a OSŘ. In: HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost v civilním procesu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 45. ISBN 978-80-7400-463-6.

úřadu. Poučení ovšem není ze strany předsedy soudu nutné znovu poskytovat v případě, že se osoba prokáže platným osvědčením a poučením podle zvláštního zákona.⁴¹

3.2.4. Poučovací povinnost při odstraňování vad podání dle § 43 OSŘ

Jedním z nejčastějších poučení, se kterým se na počátku řízení setkáme, je to, které se týká samotného podání, kterým se řízení zahajuje. Ustanovení § 43 OSŘ má za cíl dát účastníku možnost opravit vady podání, které by mohly znamenat jeho nepřijetí soudem. Soud by tak měl účastníka z úřední povinnosti upozornit na vady v jeho podání a dát mu možnost je odstranit, aby bylo podání bezvadné. Podání ale musí opravit sám účastník, nikoli soud. Stejně tak soud nemůže provést výklad podání, pokud z něj jednoznačně nevyplývá záměr účastníka a existují pochybnosti, což vyplývá i z nálezu Ústavního soudu České republiky ze dne 17. 10. 2006, sp. zn. IV. ÚS 544/05: „*Soudy nemohou provést takový výklad vyjádření účastníka řízení, který z něho jednoznačně nevyplývá. Pokud o obsahu vyjádření existují pochybnosti, je úkolem soudu, aby je odstranil, ať doplňujícím dotazem nebo jiným vhodným opatřením.*“ Na druhou stranu je ale možné, aby soud provedl opravu petitu nebo podání sám bez toho, aby vyzýval účastníka k odstranění vad. To se děje v případě, kdy z kontextu žaloby vyplývá, že se žalobce zjevně dopustil chyby (zjevná nesprávnost nebo chyba v psaní), a soud nemá pochybnosti o tom, co mělo být správně vyjádřeno. Soud pak může petit sám přeformulovat, ale je vhodné, aby o tomto počínu informoval účastníky při prvním úkonu nebo při prvním jednání ve věci.⁴²

Soud vždy posuzuje podání podle obsahu, tudíž případné špatné označení podání nebude zakládat vadu. Za vadné ale bude považováno podání, které by neobsahovalo povinné náležitosti, ať už obecné, kterou jsou stanovené v § 42 OSŘ, nebo zvláštní, které jsou upraveny vždy v ustanoveních, které se blíže věnují jednotlivým podáním. Ovšem za vadné bude označeno i podání, které sice obsahuje veškeré náležitosti, ale je nesrozumitelné a nelze z něj tedy vyčíst, jakou vůli se snaží účastník projevit. Vady podání jsou ale různé, mohou se i navzájem prolínat a jedno podání může mít vad i více. V zákoně a jeho jednotlivých ustanoveních tak nelze pamatovat na všechny případy, a proto je nutné sledovat i soudní judikaturu, která je v tomto více flexibilní a může reagovat na případné vady podání a jejich označení za vadu rychleji než úprava samotného zákona.

⁴¹ ŠULÁKOVÁ, Martin. § 40a [Utajované informace]. In: ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLÍČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-2]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁴² HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost v civilním procesu. V Praze: C.H. Beck, 2013, s. 47. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-463-6.

Nejčastějšími vadami podání, se kterými se v praxi soudy setkávají, je nesprávné označení účastníků, označení jiného soudu v záhlaví, než toho, k němuž podání dojde, nedostatečné vylíčení rozhodujících skutečností, logický rozpor mezi skutkovými tvrzeními a konečným návrhem, absence konečného návrhu nebo jeho neurčité vymezení, absence podpisu na podání, nedoplnění podání v zákonné třídenní lhůtě, pokud bylo podáno faxem nebo elektronicky, zaslání nedostatečného počtu stejnopisů, nepřipojení listinných důkazů k návrhu nebo nepřipojení plné moci zástupce, který podání podepsal.⁴³ Vadou podání ovšem není, že podání neobsahuje právní kvalifikaci skutku, tudíž její absence pak nezakládá postup podle § 43 odst. 1 OSŘ⁴⁴.

3.2.4.1. Usnesení soudu

Soud by k podání neměl přistupovat formalisticky, ale vždy by ho měl posuzovat pečlivě a případně vyzvat účastníka k odstranění vad. V případě, že se ze strany soudu přistoupí k výzvě o odstranění vad, musí se dodržet určitá forma. Soud tak činí prostřednictvím usnesení, které musí obsahovat odůvodnění, proti kterému není odvolání přípustné, jelikož jde o usnesení, kterým se vede řízení a vztahuje se na něj § 202 odst. 1 písm. a) OSŘ. Tuto výzvu může učinit nejen samosoudce nebo předseda senátu, ale má k ní pravomoc i vyšší soudní úředník, asistent soudce, justiční čekatel (nově již justiční kandidát) nebo soudní tajemník.⁴⁵

Hlavním záměrem soudu by mělo být, aby dal účastníkovi veškeré informace o vadách, které způsobují nepřípustnost podání, aby bylo podání opraveno dostatečně na to, aby se na jeho základě dalo zahájit řízení. Z tohoto důvodu by si i sám soud měl být jistý tím, o čem má rozhodovat a jaká tvrzení jsou pro něj významná s ohledem na budoucí projednání věci.⁴⁶ V obsahu usnesení by měl soud vytknout konkrétní vady, které v podání našel. Dává tedy účastníkovi konkrétní soupis chybějících náležitostí a případně i stručný popis toho, co je v podání nejasné. Toto je uvedeno v první části usnesení. Ve druhé části poté soud poskytuje účastníkovi dostatečně podrobný návod, jak dané chyby odstranit. Součástí by mělo být i to, jaká konkrétní tvrzení jsou neurčitá a proč je soud za neurčitá považuje.⁴⁷ V případě, že je to účelné, může soud poukázat i na náležitosti a vady podání, které v dalším řízení nebrání. Pokud toto

⁴³ JIRSA, Jaromír. § 43. In: BERAN, V., DOLEŽAL, M., HAVLÍČEK, K., JANEK, K., JIRSA, J., KORBEL, F., LICHOVNÍK, T., MOTTL, T., PAJKO, D., PETR, B., SEDLÁK, V., TREBATICÝ, P., VACKOVÁ, M., VANČUROVÁ, K. a kol. Občanský soudní řád, 1. část: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-10-19]. ASPI_ID KO99_p2a1963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁴⁴ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. 7. 2014, sp. zn. 32 Cdo 527/2014

⁴⁵ PODANÝ, Jan. § 43 [Odstranění vad podání]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 24.

⁴⁶ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. Pojmové znaky civilního procesu. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 194. ISBN 978-80-7380-538-8.

⁴⁷ JIRSA, Jaromír; VÁVRA, Libor; MEDUNA, Petr; JANEK, Kryštof a HAVLÍČEK, Karel. Klíč k soudní síni. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 275. ISBN 978-80-7598-190-5.

poučení chybí nebo je nedostatečné, může to způsobit, že výzva nebude posouzena jako řádná, viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2003, sp. zn. 29 Odo 186/2002: „*Obsahuje-li žaloba určitá, byť z hlediska své projednatelnosti nedostatečná, skutková tvrzení, pak výzva formulovaná jen tak, aby žalobce doplnil žalobu tím, že uvede skutková tvrzení, o která opírá svůj nárok, není řádnou výzvou ve smyslu § 43 odst. 1 o. s. ř.; neobsahuje totiž řádné poučení žalobce o tom, v čem spočívá vadnost stávajících (v žalobě obsažených) tvrzení.*“ Soud by ale neměl zapomínat, že účastníka nemá poučovat o hmotném právu, protože pak už by šlo o návod, jak by měl účastník postupovat, aby byl v řízení úspěšný. V souvislosti s tím také musí soud uvážit, jestli je usnesení směřováno někomu, kdo má právní vzdělání či nikoliv. Tomu musí také přizpůsobit obsah poučení, aby byl srozumitelný adresátovi.

Součástí výzvy je i lhůta, kterou soud stanoví účastníkovi k tomu, aby vady odstranil. Ta běží od doručení usnesení a jedná se o soudcovskou lhůtu, takže její délku určí sám soud a zároveň jí také může přiměřeně prodloužit, pokud je žádost o prodloužení opodstatněná. I samotná délka lhůty musí být určena přiměřeně ke konkrétním okolnostem a vzhledem k rozsáhlosti a složitosti vad podání. Obvykle bývá lhůta v rozmezí deseti až patnácti dní, ovšem nic nebrání ani tomu, aby byla lhůta delší, pokud to vyžaduje povaha případu či vlastnosti účastníka. Stanovená lhůta by tedy měla být přiměřená, a jelikož ji určuje soud sám, pak se jedná o lhůtu soudcovskou, kterou může soud svým rozhodnutím prodloužit. Jak ale dovedil Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1755/2013, tak „*ze zákonné úpravy tedy vysloveně plyne možnost předsedy senátu, nikoli jeho povinnost, prodloužit jím určenou soudcovskou lhůtu.*“ Ovšem i po uplynutí lhůty může účastník vytknuté vady odstranit později, například v odvolání proti usnesení, kterým soud odmítl podání nebo i v jiném podání odvolacímu soudu, ovšem musí tak učinit před vydáním rozhodnutí o odvolání. Tento procesní postup doplnění nebo opravení podání nepředstavuje procesní právo, o kterém by měl soud účastníka poučit ve smyslu ustanovení § 5 OSŘ⁴⁸.

Ohledně tohoto postupu ale nemusí být účastník poučen soudem, jelikož takto provedená oprava nebo doplnění podání není procesním právem.

V neposlední řadě musí i výzva o odstranění vad podání obsahovat poučení o tom, jaké následky nastanou v případě, že účastník vady neodstraní v dané lhůtě. Z poučení musí být zároveň jasné, jaký přesně následek bude mít nesplnění výzvy, zda se uplatní postup soudu, kdy

⁴⁸ ŠULÁKOVÁ, Martina. § 43 [Odstraňování vad podání]. In: ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLÍČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-2]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

vadné podání odmítne nebo k němu jen nebude přihlížet.⁴⁹ K těmto následkům dochází ve chvíli, kdy účastník na výzvu soudu nereaguje nebo vady podání neodstraní nebo je neodstraní úplně. Poučení o následcích společně s lhůtou k odstranění vad je pak obsahem výroku usnesení. Samotné poučení se pak bude lišit podle toho, jestli výzva směřuje k odstranění vad návrhu na zahájení řízení anebo jiného podání, jelikož každá z těchto variant zakládá jiný postup soudu při nevyhovění výzvě.

Následně musí soud zvážit, zda je možné v řízení pokračovat i tak, nebo to možné není. To se odvíjí vždy od konkrétního případu a skutečností vázaných na dané řízení. Pokud je možné pokračovat v řízení i s vadným podáním, pak se v něm pokračuje. Příkladem může být kupříkladu situace řešená v rámci řízení u Nejvyššího soudu: „*Je-li z odvolání zřejmé, které rozhodnutí a v jakém rozsahu odvolatel napadá, nebrání neuvedení údajů o tom, v čem je spatřována nesprávnost rozhodnutí nebo postupu soudu prvního stupně a čeho se odvolatel domáhá, dalšímu pokračování odvolacího řízení.*“⁵⁰ Stejně tak nebude bránit pokračování v řízení to, když žalobce neuvede v žalobě všechna potřebná tvrzení, která jsou významná podle hmotného práva, jestliže v žalobě vylíčil alespoň ty skutečnosti, které předmět řízení vymezují po skutkové stránce.⁵¹

Co se týče doručování usnesení, je doručováno podatelí, případně jeho zástupci. Není nutné je doručit do vlastních rukou, a to ani v případě, že se jedná o podání, kterým se začíná řízení.

3.2.4.2. Následky neodstranění vad

V případě, že není možné v řízení pokračovat kvůli neodstranění některé vady v podání, liší se následek v závislosti na typu podání.

První možností je odmítnutí podání, což přichází v případě, že se jedná o podání, kterým se zahajuje řízení. Postup soudu je pak následující – soud odmítne vadné podání usnesením (celé nebo jeho oddělitelnou část). Oddělitelnou částí je myšlena taková část podání, která je samostatným nárokem, protože pro neodstranění vad lze odmítnout žalobu jen ohledně toho ze samostatných nároků, jehož se vada, kvůli které nelze nadále pokračovat v řízení, týká.⁵² Řízení je pak ukončeno (zcela nebo částečně) a účastník, který podání podal, odpovídá za účelně vynaložené náklady. I odmítnutí podání se oznamuje účastníku usnesením, které se mu doručuje, ovšem je proti němu přípustné odvolání. Kromě podatele se usnesení o odmítnutí podání zasílá

⁴⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. 7. 2003, sp. zn. 29 Odo 215/2003

⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 10. 1998, sp. zn. 21 Cdo 60/98

⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 370/2002

⁵² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 9. 2002, sp. zn. 29 Odo 421/2002

statním účastníkům jen v případě, že se o podání dozvěděli, pokud tomu tak není, usnesení se jim nezasílá. Odmítnuté podání ale nevylučuje možnost, že může být řádné podání podáno později, jen se může stát, že bude opožděné. Ovšem dle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1076/2013: „*Odmítnutí žaloby nelze spojovat s vadou žaloby (byť objektivně existující), na kterou soud neupozornil nebo ve vztahu ke které nepodal konkrétní poučení o způsobu jejího odstranění.*“, tudíž i vada samotného poučení má svoje následky, které pak mohou v určitém smyslu zhojit vady samotného podání.

Druhou možností je nepřihlížet k podání, což je možné ve chvíli, kdy se jedná o podání, kterým se nezahajuje řízení, a jedná se jen o podání v rámci řízení. Soud tedy k podání nepřihlíží a pokračuje dále v řízení jako by dané podání nikdy nebylo učiněno. Může později při dalším úkonu osvětlit, z jakých důvodů k podání nepřihlíží, ale nevydává se samostatné usnesení o odmítnutí podání. Ani tady není vyloučeno později bezvadné podání učinit znovu, ale i to může být opožděné.

Ne ve všech případech se ale postup podle § 43 OSŘ využije, protože některá podání musí být podaná jako bezvadná napoprvé. Takovým případem je například návrh na nařízení předběžného opatření, návrh na vydání elektronického platebního rozkazu nebo dovolání.⁵³

3.2.5. Poučení v rámci výzvy k vyjádření se podle § 114b OSŘ

Výzva k vyjádření je podle § 114b OSŘ označovaná taktéž jako kvalifikovaná výzva, a není obligatorním postupem soudu, ale přistupuje k ní ve chvílích, kdy to zákon předpokládá. Konkrétně se jedná o čtyři situace, a to, že to vyžaduje povaha věci, dále že to vyžadují okolnosti, žalovaný způsobuje průtahy v řízení, jelikož nereaguje na výzvu podle § 114a OSŘ, anebo je zároveň s touto výzvou vydán i platební rozkaz, elektronický platební rozkaz nebo evropský platební rozkaz a byly splněny předpoklady pro jejich vydání.⁵⁴

V situaci, kdy soud přistoupí k využití kvalifikované výzvy podle § 114b OSŘ musí pamatovat na to, že i s touto výzvou se pojí povinnost poskytnout žalovanému poučení, jelikož právě u něj hrozí, že by nemusel být v řízení úspěšný. To je specifikované v odstavci 5 tohoto ustanovení. Přesněji je nutné žalovaného obeznámit s tím, jaké následky bude mít marné uplynutí lhůty k vyjádření. To platí i v případě, že je žalovaný zastoupen advokátem. Toto

⁵³ ŠULÁKOVÁ, Martina. § 43 [Odstraňování vad podání]. In: ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLÍČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-2]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁵⁴ JIRSA, Jaromír. § 114b. In: BERAN, V., DOLEŽAL, M., HAVLÍČEK, K., JANEK, K., JIRSA, J., KORBEL, F., LICHOVNÍK, T., MOTTL, T., PAJKO, D., PETR, B., SEDLÁK, V., TREBATICÝ, P., VACKOVÁ, M., VANČUROVÁ, K. a kol. Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-3]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

poučení je nutné zejména proto, aby bylo zřejmé, že se jedná právě o kvalifikovanou výzvu a nebyla zaměněna za běžnou výzvu. Následkem, který z nevyjádření se ke kvalifikované výzvě, nastává, je, že soud bude mít za to, že žalovaný uznává nárok, který proti němu žalobce uplatňuje. Z toho tedy vyplývá, že následně může soud rozhodnout rozsudkem pro uznání. Ovšem v případě, že toto poučení v kvalifikované výzvě nebude, logicky tak nenastává fikce uznání a rozsudek pro uznání není možné vydat.

Jelikož se kvalifikovaná výzva používá hojně v rozkazním řízení, spojuje se s ní i určitá koncentrace řízení. Soud totiž nemá možnost splnit svou poučovací povinnost podle § 118a OSŘ a vyslovit tak ještě před vydáním rozhodnutí svůj náhled na projednávaný případ. Právě toto poučení bývá v civilním řízení podmínkou pro koncentraci řízení, ovšem v rozkazním řízení ho do určité míry zastupuje právě kvalifikovaná výzva, která dává žalovanému možnost vyjádřit se a doplnit skutkové námitky k danému případu. V případě, že ji nevyužije, dojde tak ke zkoncentrování následujícího nalézacího řízení. Pokud k němu dojde, aniž by bylo soudem poskytnuto účastníkům poučení o předběžných skutkových a právních úvahách, pak se zvyšuje pravděpodobnost, že výsledek nalézacího řízení bude nepředvídatelný, protože samotní účastníci nebudou mít možnost bránit se skutečností, které by mohly dodatečně vyjít najevo.⁵⁵

Stejně jako jakýkoli úkon musí být i u kvalifikované výzvy řešeno, jestli byla vydána osobou oprávněnou. Konkrétně se judikatura zabývala tím, jestli je možné, aby byla kvalifikovaná výzva vydána vyšším soudním úředníkem nebo asistentem soudce, a to v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2012, sp. zn. 21 Cdo 4259/2011: „*Jsou-li splněny uvedené předpoklady, může vyšší soudní úředník nebo asistent soudce okresního nebo krajského soudu vydat usnesení podle ustanovení § 114b odst. 1 o. s. ř., i když o věci nebylo rozhodnuto platebním rozkazem, evropským platebním rozkazem nebo elektronickým platebním rozkazem.*“ Z toho tedy vyplývá, že i kvalifikovaná výzva může být vydána těmito zaměstnanci soudu, pokud k jejímu vydání byli pověřeni soudcem a je to i na základě rozvrhu práce.

3.2.6. Poučovací povinnost v souvislosti s přípravným jednáním

Jako hlavní poučení v rámci přípravného jednání, pokud k jeho konání soud přistoupí, se dá popsat poučení v rámci nařízení přípravného jednání podle odst. 6 a 7 § 114c OSŘ, které se týká následků nedostavení se k samotnému přípravnému jednání. V rámci těchto dvou ustanovení se zákon zabývá nedostavením se jak žalobce, tak žalovaného k přípravnému jednání a následky jejich absence.

⁵⁵ SVOBODA, K. Nové instituty českého civilního procesu. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer (dříve ASPI) [cit. 2023-10-3]. ASPI_ID MN14533CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Nejdříve se tedy zaměříme na nepřítomnost žalovaného, která se řeší v odst. 6 výše zmíněného ustanovení. Nedostaví-li se tedy žalovaný bez toho, aby se řádně omluvil, ačkoliv byl řádně a včas předvolán nejméně 20 dní předem a zároveň mu byla řádně doručena žaloba, vydá soud kontumační rozsudek pro uznání podle § 153a odst. 3 OSŘ. Jedná se o fikci uznání nároku, který je proti němu vznášen.

Pro vydání rozsudku pro uznání je tedy třeba, aby byly splněny určité předpoklady, a to, že žalovanému musí být doručeno do vlastních rukou či do datové schránky, v předvolání musí být poučení o následcích nedostavení se, předvolání musí být doručeno minimálně 20 dní před konáním přípravného jednání, žalovaný se nedostaví bez řádné a včasné omluvy, nejde o nesporné řízení a nejde o věc, v níž nelze uzavřít smír, žalovaným není nezletilé dítě, které před dosažením 18 let věku nenabylo svéprávnosti, žaloba, na základě které soud rozhoduje, musí být bezvadná a musí být splněny podmínky řízení.⁵⁶

Zároveň ale musí být ještě splněna podmínka, že se jedná o sporné řízení a jedná se o věc, ve které lze uzavřít a schválit smír. I toto pravidlo má ovšem výjimky, protože nelze na základě fikce uznání rozhodnout v případě, že existují důvody pro odmítnutí žaloby dle § 43 OSŘ nebo pro zastavení řízení dle § 104 OSŘ.

O tomto následku musí být žalovaný poučen v předvolání k jednání jakožto o následku toho, že se nedostaví k jednání. Nepřítomnost žalovaného tak není důvodem, pro zastavení řízení, pokud se dostaví žalobce. Ovšem ve chvíli, kdy se nedostaví ani jeden, ani druhý, pak se soud přiklání k zastavení řízení.⁵⁷

Přítomnost žalobce je důležitá pro to, aby mohlo být rozhodnuto na základě fikce uznání rozsudkem pro uznání. Ovšem najdou se i případy, kdy se žalobce na přípravné jednání nedostaví. Podmínky jsou stejně jako u žalovaného to, že musel být žalobce řádně a včas předvolán k jednání a že se řádně neomluvil a následně se na jednání nedostavil. K těmto podmínkám ovšem nepatří doručení žaloby, jelikož to by bylo nadbytečným úkonem. Následkem nedostavení se žalobce je zastavení řízení, a to i v případě, že se dostavil žalovaný. Soud tedy rozhodne o zastavení řízení, když se nejedná o uplatnění fikce, ale o zákonem stanovený způsob

⁵⁶ JIRSA, Jaromír. § 114c. In: BERAN, V., HAVLÍČEK, K., JANEK, K., KORBEL, F., MOTTL, T., PALKO, D., PETR, B., TREBATICÝ, P., VACKOVÁ, M., VANČUROVÁ, K., VOJTEK, P., DOLEŽAL, M., LICHOVNÍK, T., SEDLÁK, V. a kol. Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-8-16]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁵⁷ BUREŠ, Jaroslav. § 114c [Přípravné jednání]. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 805, marg. č. 12. ISBN 978-80-7400-107-9.

ukončení řízení.⁵⁸ Nutno podotknout, že zastavení řízení nezakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté, tudíž nic nebrání žalobci podat žalobu opětovně.

Osobní přítomnost účastníka může být zajištěna i prostřednictvím zástupce, tudíž jeho přítomností na přípravném jednání se zajišťuje, že nenastanou následky nedostavení se účastníka. Toto dovodil i Městský soud v Praze ve svém usnesení ze dne 2. 9. 2010, sp. zn. 20 Co 328/2010: „*Využití práva být přítomen u přípravného jednání je věcí účastníka a dostavili se jen jeho zástupce, provedení přípravného jednání to nebrání. V procesním právu zásadně platí, že dostavil-li se zástupce účastníka, dostavil se i účastník v tom smyslu, že vůči němu nelze vyvozovat procesní následky, stíhající nedostavivšího se účastníka (v tomto směru žalobce případně poukázal na obdobný výklad § 153b odst. 1 o. s. ř., dostavil-li se k prvnímu jednání ve věci zástupce žalovaného).*“

Způsobem, kterým může jak žalobce, tak žalovaný, předejít vydání rozsudku pro uznání při jejich nedostavení se, je včasná omluva z důležitého důvodu. Na otázku, co se za tento omluvitelný důvod považuje, odpovídá rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 2. 2011, sp. zn. 28 Cdo 4084/2010: „*Domnívá-li se dovolatelka, že pokud žalovaný uvádí jinak omluvitelný důvod, pro nějž se nemůže nařízeného jednání zúčastnit, avšak nikterak jej neprokáže, nemusí jej soud akceptovat, nelze se s jejím názorem ztotožnit. Otázku, kdy jde v souvislosti s § 114c o. s. ř. o důležitý důvod, který žalovaného omlouvá, je třeba vykládat tak, jak to činí judikatura k podmínkám pro vydání rozsudku pro zmeškání. Omluva žalovaného je přitom z hlediska § 153b odst. 1 o. s. ř. důvodná, jestliže tvrdí takové skutečnosti, které jsou způsobilé jeho neúčast u jednání soudu omluvit; není třeba, aby tvrzené důvody ještě před prvním jednáním také prokázal.*“

Zároveň je v předvolání k přípravnému řízení obsaženo i další poučení, které musí soud účastníkům poskytnout. Samozřejmostí je poučení o následcích nedostavení se účastníků, ale odborná literatura toto poučení rozšiřuje ještě o poučení o tom, že bude objasněno, zda jsou splněny podmínky řízení, že budou účastníci vyzváni k doplnění právně významných skutková tvrzení a označení důkazů k jejich prokázání do protokolu a že účastníci musí tyto povinnosti splnit do konce přípravného jednání (případně, že jim bude poskytnuta dodatečná lhůta k jejich splnění), že v okamžiku skončení přípravného jednání nastává koncentrace řízení, a co to pro účastníky znamená.⁵⁹ Toto poučení by mělo dát účastníkům jasnou představu o tom, co po nich

⁵⁸ BUREŠ, Jaroslav. § 114c [Přípravné jednání]. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 806, marg. č. 12. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁵⁹ KRÁLÍK, Michal; VAŠÍČEK, Jiří. § 114c [Přípravné jednání]. In: ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLIČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní

během přípravného jednání bude předseda senátu vyžadovat, a musí tedy odrážet individuální situaci a zároveň i obsah spisu. Poučení by mělo být natolik konkrétní, aby účastník bez pochyb věděl, jak se má na přípravné jednání připravit.

Jelikož i v rámci přípravného jednání může dojít ke koncentraci řízení, tak logicky před tím musí nastat i poučení o riziku neúspěchu ve věci, které se s tímto pojí. To je dovozeno i judikaturou, kdy to zmiňuje Nejvyšší soud například v rozsudku ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010: „*Účastníci musí být o koncentraci řízení a o jejích účincích poučeni jednak v předvolání k přípravnému řízení, k jednání nebo k dalšímu jednání, jednak před skončením přípravného jednání, jednání nebo dalšího jednání, má-li v této době nastat tzv. koncentrace řízení.*“ V případě nedostavení se žalovaného může soud vydat fiktivní rozsudek pro uznání za podmínek výše. Pokud ale soud tento rozsudek nevydá, tak žalovaný přijde o šanci získat od soudu poučení o riziku neúspěchu ve sporu pro neunesení břemene tvrdit a prokazovat. Stejný následek pak má i nepřítomnost žalobce u prvního jednání v případě, že soud řízení kvůli jeho přítomnosti nezastaví.⁶⁰

3.2.7. Poučení o možnosti rozhodnout bez jednání podle § 115a OSŘ

Tento typ poučení není vyloženě ustanoven v rámci OSŘ, ovšem i tak je v praxi hojně využíváno, aby se řízení příliš neprotahovalo ve chvílích, kdy jsou účastníci nečinní, pak je možné navrhnout rozhodnutí ve věci bez nařízení jednání. To ale lze pouze v případě, že účastníci řízení unesli břemena tvrzení a důkazní prostřednictvím svých shodných skutkových tvrzení a listinnými důkazy, které založili do spisu.⁶¹

V takových případech soud zašle účastníkům výzvu, aby se vyjádřili, aby bylo rozhodnuto bez nařízení jednání jen na základě listinných důkazů, které jsou založeny ve spisu. Zároveň bývá i přiložena doložka s poučením, že ve chvíli, kdy se účastníci nevyjádří ve stanovené lhůtě, pak bude mít soud za to, že proti tomuto postupu nemají námítky v návaznosti na ustanovení § 101 odst. 4 OSŘ.⁶² Toto ustanovení přesně zakotvuje, že v případě, že soud vyzve účastníka, aby se vyjádřil k určitému návrhu, který souvisí s postupem či vedením řízení, lze k němu připojit doložku, že ve chvíli, kdy se účastník nevyjádří, pak bude soud předpokládat, že nemá námítky.

řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-2]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁶⁰ SVOBODA, Karel. f) Blíže k přípravnému jednání. In: SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 361–362, marg. č. 170. ISBN 978-80-7400-733-0.

⁶¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1696/2005

⁶² HROMADA, Miroslav. 2.6 Poučení o možnosti rozhodnout bez jednání – § 115a OSŘ. In: HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost v civilním procesu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 52–53. ISBN 978-80-7400-463-6.

3.2.8. Poučovací povinnost o koncentraci řízení ve sporu dle § 118b OSŘ

Jak už bylo zmíněno výše, ustanovení § 118b OSŘ je provázáno s ustanovením, které mu předchází, tj. § 118a OSŘ, které se taktéž věnuje poučovací povinnosti soudu a je blíže rozebráno výše. Toto ustanovení se vztahuje primárně na poučení účastníků o okamžiku a podstatě koncentrace řízení. Zakládá tak v určitém smyslu nutnost dvojitého poučení v rámci jednání, kdy poučení o rozvržení břemene tvrdit a prokazovat je účastníkům poskytnuto už v rámci předvolání k prvnímu jednání a poučení o účincích koncentrace pak před skončením samotného prvního jednání. Poučení podle § 118b OSŘ je nutné zaprotokolovat, ovšem stačí jen odkaz na zákonné ustanovení.

I s tímto ustanovením se váže pravidlo, že pokud nebylo účastníkům soudem poskytnuto poučení o formální podstatě koncentrace, které by mělo obsahovat informace o tom, kdy má podle zákona koncentrace nastat, v ten moment už účastník, proti kterému toto poučení směřuje, ztrácí možnost uvádět další skutečnosti a důkazy. Tato povinnost soudu vůči účastníkům provést řádné a úplně poučení je objektivní.⁶³ Společně se samotným poučením je v této výzvě uvedena i lhůta, která je tzv. zákonná. Jedná se tedy o lhůtu, jejíž délka je stanovena přímo ze zákona. Soud nemá možnost tuto lhůtu svým rozhodnutím prodloužit, ovšem je možné, aby účastníkovi prominul její zmeškání.⁶⁴ Toto pravidlo se pak uplatní u všech lhůt, jejichž délka je pevně stanovena zákonem.

V samotném ustanovení není zakotveno poučení, které by mělo být dáno v průběhu řízení o tom, kdy nastává koncentrace, jak zmiňuje už v komentáři k OSŘ J. Bureš: „*Na rozdíl od přípravného jednání, kde zákon ukládá soudu povinnost účastníky o koncentraci řízení poučit před skončením přípravného jednání, v těchto ostatních případech nastává koncentrace ze zákona, aniž by tu byla výslovně stanovena povinnost upozornit účastníky na toto pravidlo v rámci předvolání k jednání. ... Zákon v § 118b nevyžaduje (zřejmě pro „legislativní přehlédnutí“), a to ani před skončením tohoto jednání, aby soud o této koncentraci účastníky poučil.*“⁶⁵ Následně pak v komentáři odkazuje na propojení s ustanovením § 5 a § 114c OSŘ v souvislosti s nutností poučení. K tomuto závěru došel i M. Hromada prostřednictvím srovnání prvního a přípravného jednání, jejichž skončení má dle něj stejné důsledky ohledně uvádění

⁶³ SVOBODA, Karel. § 118b [Koncentrace řízení, první jednání]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 11.

⁶⁴ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. Pojmové znaky civilního procesu. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, s. 183. ISBN 978-80-7380-538-8.

⁶⁵ BUREŠ, Jaroslav. § 118b [Koncentrace řízení v prvním stupni]. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 839, marg. č. 6. ISBN 978-80-7400-107-9.

rozhodných skutečností a důkazů, tudíž by měly být stejné i požadavky ohledně poučení.⁶⁶ Právě problematikou nutnosti poučení o koncentraci řízení se zabýval i Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010, ve kterém uvádí, že „*Účinky tzv. koncentrace řízení podle ustanovení § 118b o. s. ř. nenastanou, jestliže účastníci nebyli o tzv. koncentraci řízení a o jejích účincích poučeni jednak v předvolání k přípravnému jednání, k jednání nebo k dalšímu jednání, jednak před skončením přípravného jednání, jednání nebo dalšího jednání, má-li v této době nastat tzv. koncentrace řízení.*“ V případě, že tedy účastníci nedostanou toto poučení, pak nenastává koncentrační lhůta a ve chvíli, kdy budou tvrzena další skutková tvrzení nebo podány důkazní návrhy, nebudou považovány za opožděné.

Jak už bylo zmíněno výše, tak ustanovení § 118b a § 114c OSŘ k sobě mají blízký vztah. V ideálním případě by soud již při přípravě měl dojít ke zjištění, že není možné rozhodnout jen v jediném jednání, a tudíž navrhne přípravné řízení, které pak následně zkoncentruje. Poskytne účastníkům poučení o koncentraci a jejích následcích, načež koncentrace nastává v dané lhůtě ze zákona. V takovém případě je následně řízení zkoncentrováno už při nařízení samotného prvního jednání, a z tohoto důvodu pak není třeba projednávat překvapivé návrhy. Oproti tomu ve chvíli, kdy soud neprovádí přípravné jednání, tak se zkoncentrování přesouvá až na samotné jednání ve věci, a tím pádem může dojít k odročení, což by se dalo posoudit jako nevíтанý krok, jelikož cílem koncentrace a samotného civilního řízení je věc ukončit již při prvním jednání ve věci.⁶⁷

3.2.8.1. Výjimky z koncentrace

Z ustanovení zákona vyplývají ale i výjimky, které koncentraci prolamují, a za těchto podmínek může soud k podaným důkazům a tvrzením přihlídnout, ačkoliv by koncentrace již nastala. Za výjimku, která přichází už z logiky věci a už byla i výše zmíněna, se dá považovat nesplnění poučovací povinnosti ze strany soudu. Ta pak způsobuje to, že koncentrace řízení nenastane a zakládá i vadu řízení, která může být odvolacím důvodem. Lze ji ale zhojit v návaznosti na určité řetězení poučovací povinnosti. V případě, že nebylo dáno účastníkům poučení v rámci přípravného řízení, lze to zhojit poučením daným v průběhu prvního jednání.

⁶⁶ HROMADA, Miroslav. 3.1 Poučení o koncentraci řízení podle § 114c a § 118b OSŘ. In: HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost v civilním procesu. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 59. ISBN 978-80-7400-463-6.

⁶⁷ JIRSA, Jaromír; PETR, B. 118b. In: BERAN, V., DOLEŽAL, M., HAVLÍČEK, K., JANEK, K., JIRSA, J., KORBEL, F., LICHOVNÍK, T., MOTTL, T., PÁLKO, D., PETR, B., SEDLÁK, V., TREBATICÝ, P., VACKOVÁ, M., VANČUROVÁ, K. a kol. Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-3]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Pokud ani pak koncentrace nenastává z důvodu nedostatku poučení, má to dopad v rámci poučení podle § 119a OSŘ.⁶⁸

Dále jsou i výjimky, kde sice došlo k samotnému poučení, ovšem z důvodu, který nastal v rámci daného řízení, se koncentrace dá prolomit. Zaprvé ve chvílích, kdy je účastníkem navržen důkaz, či tvrzena skutečnost, kterými má být zpochybněna věrohodnost důkazů, které již byly provedeny. Zadruhé jde o právo prokazovat skutečnosti, které nastaly až po skončení prvního ne přípravného řízení. Zatřetí pak právo uvést a prokazovat skutečnosti, které účastníci nemohli bez své viny uvést do skončení prvního jednání, ačkoliv nastaly před ním. Začtvrté je to právo reagovat na nové poučení o konkrétních důvodech hrozícího neúspěchu ve sporu podle § 118a odst. 1 a 3 OSŘ, které bylo účastníkům poskytnuto soudem.⁶⁹

3.2.9. Poučovací povinnost podle § 119a OSŘ

Význam tohoto poučení vyplývá z principu neúplné apelace v odvolacím řízení a jeho smyslem je dát účastníkům ještě poslední šanci na to, aby mohli splnit svoji povinnost důkazní a povinnost tvrzení, než bude řízení zkoncentrováno, pokud se tak nestalo již dříve. Toto poučení soud poskytuje až v závěru jednání, kdy je předseda senátu povinen poučit při jednání přítomné účastníky, že všechny rozhodné skutečnosti a důkazy musí provést či označit dříve, než bude ve věci vyhlášeno rozhodnutí, jelikož poté už jsou všechny důkazy a skutečnosti odvolacím důvodem jen za podmínek, které jsou stanoveny v § 205a OSŘ. Jedná se tedy o další z řady poučení, které je spojeno s koncentrací, a můžeme mluvit i o tom, že má vztah k poučení podle § 114c a § 118b OSŘ. Přesněji by se dalo mluvit o možné konkurenci koncentrací, ovšem poučení ve smyslu ustanovení § 119a OSŘ se využije v tom rozsahu, ve kterém se neuplatní koncentrace řízení v průběhu jednání ve věci samé. Dle tohoto ustanovení je v rámci poučení koncentrace vázána k vydání rozsudku, a tudíž je s ním i svázána. Ve chvíli, kdy tedy dojde ke zrušení rozsudku, pak se koncentrace prolomuje a je možné navrhopat nové důkazy a skutečnosti. Taková situace by zpravidla nenastala ve chvílích, kdy by bylo řízení zkoncentrováno v závislosti na poučení dle § 114c nebo § 118b OSŘ.⁷⁰ I z této situace ale můžeme najít výjimky, které jsou již uvedeny výše a které právě samotnou koncentrací

⁶⁸ KRÁLÍK, Michal; VAŠÍČEK, Jiří. § 118b [Zákonná koncentrace řízení]. In: ADAMOVIČ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLÍČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-3]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁶⁹ SVOBODA, Karel. e) Výjimky z režimu koncentrace. In: SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni. Civilní proces z pohledu účastníka. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 509. ISBN 978-80-7400-733-0.

⁷⁰ SVOBODA, Karel. § 119a [Koncentrace spojená s vyhlášením rozsudku]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 1–2.

prolamují. U těchto výjimek je pak na místě, aby soud znovu účastníky poučil a zkoncentroval celé řízení prostřednictvím poučení před vydáním meritorního rozhodnutí.

I s tímto poučením ale musí být spojeno poučení o možném neúspěchu ve sporu podle § 118a OSŘ, ve kterém soud účastníku uvede důvody hrozícího neúspěchu. V případě, že nebude toto poučení poskytnuto, pak nedochází ke koncentraci, jak vyjudikoval i Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 32 Cdo 2/2010.

Dalším účelem tohoto poučení je také to, aby byli účastníci seznámeni se závěry soudu a nebyli pak překvapeni výsledným rozhodnutím. K tomuto došel Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. I. ÚS 3143/08: „*Soud nemá nabízet účastníkům řízení provedení konkrétních důkazů, kterými by podpořili svá tvrzení, ale má je vhodnou formou informovat, a to nejpozději při poučení podle § 119a občanského soudního řádu, jaké skutkové závěry dosud z provedených důkazů vyvodil.*“ Tímto poučením pak dá soud účastníkům ještě prostor, aby případně doplnili své návrhy a soud se jimi zabýval a následně je buď připustil a provedl, anebo zamítl. Ve chvílích, kdy je jednání odročeno pouze za účelem vyhlášení rozsudku, pak soud přítomné poučuje o tom, že všechny rozhodné skutečnosti a důkazy je nutné uvést do skončení jednání, ve kterém je věc projednávána, a ne až před skončením odročeného jednání za účelem vyhlášení rozsudku.⁷¹

Poučení dle tohoto ustanovení je spojeno primárně s řízením v prvním stupni, a tedy není aplikovatelné v odvolacím řízení. Sice se i tak na konci odvolacího řízení setkáváme s poučením, které soud poskytuje účastníkům před vydáním rozhodnutí, ovšem v tomto případě se jedná o poučení ve smyslu § 118a OSŘ.

Vzhledem k tomu, že toto poučení se účastníkům poskytuje před vyhlášením rozhodnutí, tak ho soud může účastníkům poskytnout i v průběhu jednání a nemusí být jen písemné. Tedy jeho adresáty jsou ti účastníci, kteří se jednání účastní. Pokud by se některý z účastníků chtěl dovolávat toho, že toto poučení nedostal, jelikož se jednání neúčastnil, bude úspěšný jen za předpokladu, že soud jednal v jeho nepřítomnosti v rozporu s ustanovením § 101 odst. 3 OSŘ. Taktéž nebude dáno poučení podle tohoto ustanovení v případech, kdy budou splněny podmínky pro vydání rozsudku pro uznání nebo rozsudku pro zmeškání. V obou případech totiž nejde o rozhodování, které by bylo založené na dokazování.

⁷¹ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 6. 2003, sp. zn. 9 Cmo 109/2003

Poučení se zaznamenává do protokolu o jednání, pokud se tento pořizuje, a postačí jen poznamenání toho, že bylo poučení dáno s odkazem na příslušné ustanovení. Zároveň by měl protokol obsahovat i to, jak a jestli vůbec účastníci na toto poučení reagovali.⁷²

3.2.10. Poučení svědka dle § 126 odst. 1,2 OSŘ

Jednou z poučovacích povinností soudu v průběhu samotného jednání je ta, která se váže ke svědkovi a jeho poučení ohledně jeho svědecké výpovědi. Už v samotném ustanovení, které se výpovědi svědka týká, je psáno, že musí svědek vypovídat pravdu a nic nezamlčet, a také za jakých podmínek může výpověď odepřít. O právech a povinnostech, o významu, kterou svědecká výpověď má, a o případných trestních následcích křivé výpovědi má předseda soudu povinnost poučit osobu, která byla jako svědek na jednání předvolána. Stejně tak by měl být svědek poučen o právu na svědečné. Toto poučení by mělo proběhnout ještě před započítím výslechu, a případně ještě v průběhu výslechu je možné svědka poučit, co má být předmětem jeho výpovědi, kdy by měl svědek vždy vypovídat o tom, co sám vnímal, nikoli jaký závěr si o tom učinil. Ve chvíli, kdy svědek i přesto své vlastní závěry, ač právní či skutkové, do výpovědi zahrne, soud by k nim neměl přihlížet při hodnocení důkazů.⁷³

Ve chvíli, kdy svědek toto poučení nedostane, následkem je to, že skutková zjištění, která ve výslechu vyšla najevo, soud nemůže využít při hodnocení důkazů a neměla by mít žádný vliv na výsledek řízení. Tento názor vychází z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4505/2010, kde je psáno, že „*odvolací soud nemohl vzít za svá skutková zjištění skutečnosti, o niž vypovídala paní V. L. při jednání odvolacího soudu dne 20. 4. 2010, neboť tento důkaz nebyl proveden v souladu s ustanovením § 126 o. s. ř.*“ Ovšem v případě, že jiné důkazy, které byly provedeny v souladu se zákonem, jsou dostačující pro daný závěr soudu, pak nemusí být toto pochybení posouzeno jako vada řízení, jak Nejvyšší soud dovozuje ve stejném rozsudku.

Pro posouzení, že byl tento postup dodržen, je pak nutné pořídit buď zvukový nebo zvukově obrazový záznam, případně toto poučení zaznamenat do protokolu o jednání. V záznamu by mělo postačovat poukázání na daná ustanovení zákona a případně uvést i prohlášení vyslýchaného.⁷⁴

⁷² BUREŠ, Jaroslav. § 119a [Skončení jednání]. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 856, marg. č. 3. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁷³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 7. 2007, sp. zn. 21 Cdo 1908/2006

⁷⁴ LAVICKÝ, Petr. § 126 [Svědecká výpověď]. In: ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLIČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář.

Ovšem poučení, které dostává svědek v průběhu samotného jednání, není to jediné, za zmínku jistě stojí i fakt, že poučení by mělo být už obsahem samotného předvolání. Konkrétně by měl být svědek poučen o tom, jaké situace mohou nastat ve chvílích, kdy se na předvolání nedostaví k jednání. Pořádková pokuta, kterou má možnost soud uložit nejen svědkovi, se k poučení neváže, ovšem předvedení už ano. To je totiž možné ze zákona jen ve chvílích, kdy byl předvolaný k výslechu o této možnosti poučen a nedostavil se bez omluvy, jak je stanoveno v § 52 odst. 1 OSŘ.

3.2.11. Poučovací povinnost o opravných prostředcích

Ze zákona je dáno, že na rozhodnutích, které soud vydá, by mělo být uvedeno, zda je či není možné proti nim podat opravný prostředek. U každého je jinak rozsáhlá nutnost poučení, ať už v závislosti na druhu rozhodnutí nebo druhu řízení, ovšem v rámci všech není třeba poučovat účastníky o možnosti podat žalobu na obnovu řízení a pro zmatečnost jako opravného prostředku, což lze dovodit jak ze zákona, tak z judikatury Ústavního soudu. Například v nálezu Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2003, sp. zn. IV. ÚS 769/02 můžeme najít, že OSŘ „*v tomto směru výslovně stanoví povinnost soudu poučit účastníka řízení o tom, zda je proti rozsudku přípustný opravný prostředek, nepočítaje v to žalobu na obnovu řízení a pro zmatečnost.*“ Také Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 30. 5. 2013, sp. zn. IV ÚS 2163/11-2, ve kterém předestírá názor, že i poučení o opravných prostředcích by soudy měly brát v úvahu právní znalosti adresáta, jelikož „*princip legitimní důvěry v akty soudní moci vyžaduje, aby v případech zjevně přípustného opravného prostředku nemohl být účastník řízení poškozen na svých právech uvedením v omyl poučením sice formálně správným, avšak neúplným či pro právního laika matoucím poučením.*“ Z toho lze vyčíst to, že v některých případech by soud měl do poučení o opravných prostředcích zahrnout i možnost podání žaloby na obnovu řízení nebo pro zmatečnost, pokud by situace v řízení mohla zakládat přípustnost těchto opravných prostředků a nad to se jedná o účastníka, který se dá považovat za právního laika.

3.2.11.1. Poučení v rozsudku

Jak zákon uvádí v § 157 odst. 1 OSŘ jednou z náležitostí rozsudku je poučení. Obsah poučení se může lišit v závislosti na tom, jaký soud, v jakém stupni ho vydává. V poučení rozsudku soudu prvního stupně by měla být informace, zda je proti němu přípustné odvolání či nikoli, pokud je možné podat odvolání, pak by mělo poučení obsahovat i délku odvolací lhůty

a ke kterému soudu má být odvolání podáno. V případě, že je možné na základě rozsudku vést výkon rozhodnutí či k exekuci, měl by obsahovat i tuto informaci.

Na základě výše zmíněného ustanovení vycházejí při formulaci obsahu rozsudku i soudy vyšších stupňů. Odvolací soud by tedy měl v poučení zahrnout, zda je proti rozsudku přípustné dovolání, ať už obecně či za předpokladu splnění určitých předpokladů, pokud je proti rozsudku dovolání přípustné, pak stejně jako u rozsudku prvního stupně, by mělo poučení obsahovat délku dovolací lhůty a ke kterému soudu má být dovolání podáno. Na úrovni dovolacího soudu pak poučení v rozsudku obsahuje pouze informaci, že proti němu nejsou přípustné opravné prostředky.⁷⁵

3.2.11.2. Poučení v usnesení

Náležitostem usnesení se věnuje ustanovení § 169 odst. 1 OSŘ, ve kterém je stanoveno, že i usnesení by mělo obsahovat poučení o tom, zda je proti němu přípustný opravný prostředek, kam se podává, a i v jaké lhůtě má být podán. Na rozdíl od rozsudku zákon nestanovuje, aby bylo v rámci poučení o opravném prostředku v rámci usnesení zmiňována možnost vedení výkonu rozhodnutí. Ovšem Lavický ve svém komentáři přichází s přístupem, že jelikož usnesení a rozsudek, který ukládá povinnost k plnění, jsou rozdílné jen formálně, tak by mělo i usnesení obsahovat poučení o možnosti výkonu rozhodnutí. Už jen z toho důvodu, aby byl účastník obeznámen s možností, že v případě, že nebude plnit dobrovolně, pak může očekávat nucený zásah ze strany státu do svého majetku.⁷⁶

V případě, že se jedná o usnesení, kterým se odmítá zápis do obchodního rejstříku, pak je třeba v poučení uvést, jak lze tyto nedostatky odstranit. Další zvláštností u poučení o opravném prostředku u usnesení je to, že pokud se jedná o usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí, pak v něm má být dle § 254 odst. 4 OSŘ uvedeno, že *„nebudou-li v odvolání uvedeny žádné skutečnosti rozhodné pro nařízení výkonu rozhodnutí, odvolací soud odvolání odmítne“*.⁷⁷

Stejně jako v případě rozsudku i u usnesení se v odvolacím a dovolacím řízení řídí při formulaci usnesení tímto ustanovením, tedy i co se obsahu poučení týká. Na úrovni odvolacího soudu tak má obsahovat informaci o přípustnosti dovolání nebo přípustnosti za určitých předpokladů, stejně jako informaci o dovolací lhůtě a na který soud má být dovolání

⁷⁵ DRÁPAL, Ljubomír. § 157 [Náležitosti rozsudku]. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1083, marg. č. 4. ISBN 978-80-7400-107-9.

⁷⁶ LAVICKÝ, Petr. § 169 [Písemné vyhotovení usnesení]. In: ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLÍČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠÍČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-4]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.;

⁷⁷ DRÁPAL, Ljubomír. § 169 [Náležitosti usnesení]. In: DRÁPAL, Ljubomír, BUREŠ, Jaroslav a kol. Občanský soudní řád I, II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1139. ISBN 978-80-7400-107-9.

podáno. V poučení usnesení dovolacího soudu se pak jen sděluje, že proti němu není opravný prostředek přípustný.

3.2.11.3. Následky nedostatků poučení v rozhodnutí

I absence či nedostatečné poučení o opravném prostředku má svoje následky. Těmi se zabýval i Nejvyšší soud ve své judikatuře, jejich shrnutí můžeme najít kupříkladu v rozsudku ze dne 25. 9. 1997, sp. zn. 3 Cdon 113/96, kde shrnuje, že v případě nesprávného poučení o odvolání není účastník omezen zákonem danou patnáctidenní lhůtou. V situaci, kdy je v poučení stanoveno, že odvolání je možné podat ve lhůtě delší, než je patnáct dní, pak i odvolání podané v této delší lhůtě je považováno za včasné. V situaci, kdy poučení o odvolání zcela chybí nebo chybně říká, že odvolání není přípustné, je možné podat odvolání ve lhůtě tři měsíců od doručení rozhodnutí. Zároveň je najdeme i v ustanovení § 204 odst. 2 OSŘ.

V praxi se ale lze setkat i s případy, kdy soud chybně účastníky poučí, že proti rozhodnutí je odvolání přípustné, ačkoliv tomu tak není. V takovém případě by bylo proti znění zákona, aby se připustilo odvolání proti rozhodnutí, proti kterému dle zákona není tento opravný prostředek přípustný, což lze vyčíst i z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2001, sp. zn. 29 Odo 62/2001.

V případě nesprávného či chybějícího poučení o podání dovolání je úprava přímo v zákoně, přesněji v § 240 OSŘ, který shrnuje případy, které mohou nastat. Pokud tedy dovolací soud uvede chybně délku dovolací lhůty, řídí se přípustnost dovolání touto chybnou lhůtou. Ve chvíli, kdy je poučení chybné v přípustnosti dovolání nebo chybí informace o lhůtě nebo soudu, ke kterému se má podat, či chybí poučení jako celek, pak je možné dovolání podat až do čtyř měsíců od doručení rozhodnutí.

3.2.12. Poučení před odvolacím soudem

Stejně jako řízení v prvním stupni i řízení odvolací je zahájeno podáním, v tomto případě konkrétně odvoláním, které musí být stejně jako každé jiné podání bezvadné. V ustanovení § 209 OSŘ, které se věnuje odstranění vad podání, je hned v první větě odkazováno na ustanovení § 43 OSŘ, podle kterého se bude postup při odstranění vad přiměřeně řídit. Není tedy nic překvapivého, že i v případě vad odvolání soud prvního stupně, kterému se odvolání doručuje, vyzve odvolatele k odstranění vad a v této výzvě ho poučí, jak je třeba doplnění nebo opravu odvolání provést, zároveň mu určí i lhůtu, ve které má takto učinit a také informaci o tom, že bude odvolání odmítnuto v případě, že nebude v dané lhůtě opraveno nebo doplněno, jelikož

nebude možné pokračovat v odvolacím řízení.⁷⁸ Soudní praxe je ovšem k samotným náležitostem odvolání poměrně shovívavá, což lze vyčíst i z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2003, sp. zn. 28 Cdo 1927/2001: „*Je-li z odvolání zřejmé, které rozhodnutí a v jakém rozsahu odvolatel napadá, nebrání neuvedení údajů o tom, v čem je spatřována nesprávnost rozhodnutí nebo postupu soudu prvního stupně a čeho se odvolatel domáhá, dalšímu pokračování odvolacího řízení. Tím je dán rovněž závěr o nedůvodnosti postupu soudu vyzvat odvolatele k odstraňování vad odvolání ve smyslu ustanovení § 43 odst. 1 o. s. ř. za použití § 211 o. s. ř.*“ Soud tedy musí i zvážit, zda je nutné k výzvě a s ní spojeným poučením o doplnění podání přistupovat a zda nestačí podání k zahájení odvolacího řízení ve stavu, ve kterém bylo podáno.

Jelikož se odvolací řízení přiměřeně řídí ustanoveními, která jsou mířena na řízení v prvním stupni, i zde se promítá poučovací povinnost podle § 118a OSŘ, na což odkazuje jak ustanovení § 211 OSŘ, tak i ustanovení § 213b OSŘ, a to hned v první větě odstavce 1. Toto ustanovení dává také soudu návod, kdy má povinnost tato poučení účastníkům řízení poskytnout. Zároveň je ale třeba brát v potaz i pokračování tohoto odstavce, které se věnuje tomu, že postup dle § 118a OSŘ nemůže vést k tomu, aby byly uplatněny nové skutečnosti nebo důkazy v rozporu s ustanoveními § 205a nebo § 211a OSŘ nebo k uplatnění procesních práv, která jsou za odvolacího řízení nepřipustná.

V rámci postupu odvolacího soudu podle ustanovení § 118a OSŘ je podstatné, jestli se řízení řídí principem úplné či neúplné apelace. V případě systému úplně apelace mají účastníci možnost uplatňovat nové skutečnosti a důkazy a během něj se neuplatní omezení, které zakládají ustanovení § 205a a § 211a OSŘ. Naopak u systému neúplné apelace mohou účastníci uplatňovat nové skutečnosti a důkazy pouze za předpokladů, které předvídají § 205a a § 211a OSŘ, a podle toho je pak i omezena poučovací povinnost soudu podle ustanovení § 118a OSŘ.

Dalším případem, kdy bude odvolací soud moci poskytnout účastníkovi poučení podle § 118a OSŘ, je, pokud soud prvního stupně nesplnil svou poučovací povinnost. Je ale třeba brát v potaz, jestli šlo o poučovací povinnost o procesních právech a povinnostech, která je stanovena v § 118a odst. 4 OSŘ, anebo o poučení podle odst. 1 až 3 téhož ustanovení. V případě, že se jednalo o nesplnění povinnosti dle odstavce 4, pak je možné, aby tuto vadu odvolací soud zhojil sám. V případě, že by ale šlo o uplatnění novot v rozporu s § 205a a § 211a OSŘ nebo o nepřipustná procesní práva v odvolacím řízení, pak nemá odvolací soud možnost tuto vadu

⁷⁸ ŠEBEK, Roman. § 209 [Odstranění vad odvolání]. In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 7.

zhojit a dodatečně účastníky poučit, a je tu možnost, že odvolací soud napadené rozhodnutí zruší.⁷⁹

Pokud ale půjde o nesplnění poučovací povinnosti podle § 118a odst. 1 až 3 OSŘ, pak odvolací soud toto poučení poskytne odvolateli vždy, pokud v řízení neuspěl z důvodu nesplnění povinnosti důkazní nebo povinnosti tvrzení. V těchto případech tedy není nesplnění poučovací povinnosti považováno za takovou vadu řízení, ke které by měl odvolací soud přihlížet a zrušit napadené rozhodnutí, jelikož je možné ji odstranit v průběhu odvolacího řízení. Důvodem ke zrušení tohoto rozhodnutí je až to, pokud odvolatel doplní skutečnosti, ke kterým je třeba provést dodatečné dokazování, a v souvislosti s tím pak navrhne důkazy další. Tato situace už pak vyžaduje zrušení napadeného rozhodnutí odvolacím soudem.⁸⁰ K tomu lze ještě doplnit rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. 33 Cdo 4513/2015, ve kterém je uvedeno, že poučení podle § 118a odst. 2 OSŘ ve spojení s § 213b odst. 1 OSŘ je možné tehdy, kdy je potřeba dát účastníkům prostor k doplnění skutkových tvrzení kvůli uplatnění odlišného právního názoru soudu. Ovšem ve chvílích, kdy již dříve uvedené důkazy dostačují k tomu, aby objasnilly skutkový stav věci i v případě odlišného právního názoru soudu, se pak k poučení nemusí přistupovat.

⁷⁹ JAKŠIČ Vít. § 213b [Poučovací povinnost odvolacího soudu]. In: ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLÍČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-4]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁸⁰ Tamtéž.

4. Poučovací povinnost v řízení nesporném

Vzhledem k tomu, že nesporná řízení v civilním soudnictví se řídí subsidiárně úpravou v OSŘ, pokud není něco upravené ve speciálním zákoně o ZŘS, tak můžeme mluvit i o propojení s ohledem na poučovací povinnost. Do nesporných řízení se bude promítat zejména poučování o vadách podání nebo o opravných prostředcích. Jistě i v ZŘS se najde v jednotlivých ustanoveních zmínka o tom, že soud má účastníky poučit. Například v dědickém řízení musí soud poučovat účastníky o jejich dědickém právu, o tom, že ho lze odmítnout, a jaké jsou náležitosti a následky odmítnutí dědictví. To se v určitém smyslu podobá právě poučení o procesních právech a povinnostech, ačkoliv toto poučení zasahuje i do hmotněprávní sféry, jelikož může dopadnout na majetkovou sféru dědice.

Nelze ale zapomínat na to, že nesporná řízení se od sporných odlišují v tom, jakou zásadou se řídí. Úpravu samotného řízení najdeme v § 20 ZŘS. Kde je taktéž ustanoveno, že nesporné řízení se řídí vyšetřovací zásadou, která přesouvá zjišťování podstatných skutečností pro rozhodnutí na soud, který tak činí z úřední povinnosti. Účastníkům nadále zůstává i povinnost důkazní a povinnost tvrzení, jak je uvedeno v § 20 odst. 2 ZŘS, ovšem nesplnění těchto povinností nezpůsobí to, že bude rozhodnuto v jejich neprospěch.⁸¹ Z odstavce 2 věty druhé téhož ustanovení můžeme vyčíst, že v těchto typech řízení nenastává koncentrace řízení, jelikož právo účastníka uvádět nové skutečnosti a důkazy není omezeno vydáním nebo vyhlášením rozhodnutí, takže tak může účastník činit i v odvolacím řízení. Z toho lze dojít k závěru, že poučovací povinnost dle § 114c, § 118b a § 119a OSŘ nebude natolik stěžejní, aby zakládala vadu řízení, a ani podle těchto ustanovení nebude nastávat koncentrace řízení, která je v nesporných řízeních, na které se uplatní ustanovení § 20 ZŘS, vyloučena. To tedy obecně vylučuje i možnost nařízení přípravného řízení jako celku.⁸²

Neznamená to ale, že by se poučovací povinnost v nesporném řízení nevyužívala vůbec, kupříkladu poučovací povinnost dle § 118a OSŘ má stále svůj zvláštní význam, protože je stále vhodné účastníky poučit o tom, že mohou navrhnout důkazy a tvrdit rozhodné skutečnosti, tedy aby vyvinuli určitou aktivitu v řízení a teoreticky tak i pomohli soudu ve vyhledávání zásadních důkazů.⁸³ Ovšem využití najde i obecně vyloučená poučovací povinnost podle § 118b OSŘ

⁸¹ SVOBODA, Karel. § 20 [Průběh řízení]. In: SVOBODA, Karel, TLÁŠKOVÁ, Šárka, VLÁČIL, David, LEVÝ, Jiří, HROMADA, Miroslav a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 37. ISBN 978-80-7400-788-0.

⁸² SVOBODA, Karel. 7 [Projevy vyšetřovací zásady]. In: SVOBODA, Karel. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, ISBN 978-80-7400-606-7, marg. č. 13. ISBN 978-80-7400-606-7.

⁸³ JIRSA, Jaromír. § 20 [Průběh řízení]. In: DERÉOVÁ, A., DOLEŽAL, M., HAVLÍČEK, K., CHARVÁT, P., JANEK, K., KORBEL, F., KOVÁŘOVÁ, D., LICHOVNÍK, T., MÁDR, J., MOTTL, T., NOVOTNÁ, A., PETR, B., PRUDÍKOVÁ, D., SEDLÁK, V. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-7]. ASPI_ID KO292_p12013CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

v případech, kdy neplatí ustanovení § 20 ZŘS, což jsou například řízení podle § 294, § 312, § 338 nebo § 357 ZŘS, která jsou také označována jako *jiná řízení*. V těchto řízeních se neuplatní ani zákaz přípravného řízení podle § 17 ZŘS. To pak vede k tomu, že se uplatní pravidla ze sporného řízení, a to ta, že v případě, že se koná přípravné řízení, je možné rozhodné skutečnosti a důkazy navrhopat pouze do skončení přípravného řízení nebo do konce lhůty, která je účastníkům poskytnuta soudem. Druhou variantou je pak to, že pokud se přípravné řízení nekoná, je možné navrhopat rozhodné skutečnosti a důkazy až do skončení prvního jednání, případně pak do uplynutí lhůty, která byla účastníkům poskytnuta soudem.⁸⁴

I zde se ale setkáme s výzvou k vyjádření, která má v případě nevyhovění jí za následek souhlas účastníka. Ovšem nebudou natolik závažné jako ve sporném řízení, kdy toto nevyjádření či i nedostavení se účastníka k jednání má za následek, že soud považuje určité skutečnosti za prokázané nebo uznání nároku účastníkem. V nesporném řízení se v poučení o určitém procesním úkonu objevuje informace zejména o tom, že v případě, že pokud se účastník ve stanovené lhůtě nevyjádří, pak bude mít soud za to, že s tímto procesním návrhem souhlasí.⁸⁵ S tím se tedy pojí i to, že soud nemůže vydat rozsudek pro uznání nebo rozsudek pro zmeškání, jelikož ty jsou důsledkem nedostavení se účastníka a zároveň dovození soudu, že účastník uznává nárok.⁸⁶ K tomu pak pro potvrzení lze uvést i ustanovení § 25 odst. 2 ZŘS, který přesně tyto typy rozhodnutí soudu zakazuje, a to nejen v řízeních, která se řídí podle § 20 ZŘS, který právě tyto rozhodnutí vylučuje na základě odstavce 3, ale i v tzv. jiných řízeních, jelikož na ně se právě § 25 ZŘS uplatní. Vydat rozsudek pro uznání je pak vyloučeno i v případech, kdy by se opíral o skutečné uznání žalovaného.⁸⁷

Za určitou dobu rozsudku pro uznání se dá považovat dohoda o předmětu řízení a určitou náhradou, za přípravné řízení by mohl být jiný soudní rok, který se ve zvláštních řízeních používá, ovšem nevyvozují se v nich stejné následky jako z jejich protiobrazu ve sporném řízení.⁸⁸

⁸⁴ LAVICKÝ, Petr. § 20 [Průběh řízení]. In: ADAMOVÁ, H., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DEJL, P., DOBROVOLNÁ, E., DOLEŽAL, T., FELGROVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K., HOLUB, O., CHALUPA, R., KOPA, M., KORNEL, M., KOŽIAK, J., KŘIVÁČKOVÁ, J. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-7]. ASPI_ID KO292_2013CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁸⁵ § 20 odst. 3 ZŘS

⁸⁶ SVOBODA, Karel. 7 [Projevy vyšetřovací zásady]. In: SVOBODA, Karel. Nesporná řízení II. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, ISBN 978-80-7400-606-7, marg. č. 13. ISBN 978-80-7400-606-7.

⁸⁷ LAVICKÝ, Petr. § 25. In: ADAMOVÁ, H., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DEJL, P., DOBROVOLNÁ, E., DOLEŽAL, T., FELGROVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K., HOLUB, O., CHALUPA, R., KOPA, M., KORNEL, M., KOŽIAK, J., KŘIVÁČKOVÁ, J. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-7]. ASPI_ID KO292_2013CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁸⁸ JIRSA, Jaromír. § 25. In: DERÉOVÁ, A., DOLEŽAL, M., HAVLÍČEK, K., CHARVÁT, P., JANEK, K., KORBEL, F., KOVÁŘOVÁ, D., LICHOVNÍK, T., MÁDR, J., MOTTL, T., NOVOTNÁ, A., PETR, B., PRUDÍKOVÁ, D., SEDLÁK, V. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-10-7]. ASPI_ID KO292_p12013CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Závěr

Poučovací povinnost je velice komplexní institut, se kterým se můžeme v našem civilním procesu setkat, což dokazuje i fakt, že se prolíná celým řízením od jeho úplných počátků až do konce. Váže se na každý úkon soudu, který směřuje směrem k účastníkům, a tudíž je kladen důraz na to, aby byla tato povinnost plněna ze strany soudu dostatečně a nenastalo tak ohrožení práva na spravedlivý proces u některého z účastníků.

Jak už bylo uvedeno v samotném úvodu diplomové práce, jejím cílem není kompletní proniknutí do jednoho z mnoha institutů, se kterými je poučovací povinnost provázána, ale představení jí jako celku a prozkoumání jejího provázání s koncentrací řízení. Hlavním cílem je ale ucelení toho, jak má být poučování poskytováno, jak moc individualizované by mělo být a jakou formou by mělo být předáno. Stejně tak by měl být prozkoumán jeho obsah, se kterým má soud účastníka obeznámit.

Obecně je několik druhů poučení, kterých se může účastníkům dostat, a v jednotlivém provedení jistě najdeme nějaké menší odchylky, ovšem základ by měl být u všech poučení stejný. Všechna poučení by měla být adresná, konkrétní a upozorňovat na následky, pokud se nebude na poučení dbát.

Adresnost se u poučení projevuje v tom, že jsou vždy určena konkrétnímu účastníkovi a měla by odpovídat jeho situaci, ve které se nachází. Zároveň by měla být individualizovaná i co se postavení účastníka týká. Poučení by mělo správně odrážet to, jestli je účastník zastoupen advokátem, případně notářem, nebo má alespoň právní vzdělání či se dá označit za právního laika, který nemůže, a ani není předpoklad, že by měl mít povědomí o svých procesních právech a povinnostech. Soud by tak měl individuálně adresovat poučení, kdy i účastníci ve stejném řízení mohou dostat rozdílná poučení, co se například důkazního břemene týká. Je tedy ze strany soudu potřeba, aby věděl, koho poučuje a dané poučení tomu uzpůsobil a dostatečně ho individualizoval.

Konkrétnost se poté odráží v tom, že se poučení vztahuje na situaci či úkon, ke kterému se váže. Nemělo by tak být příliš obecné, kdy například soud poskytne poučení o všech právech a povinnostech, která může účastník mít či uplatnit. Takový postup by mohl účastníka zmást a zahltit informacemi, pokud se kupříkladu v právu neorientuje. Je tedy třeba vždy poučení specifikovat a navázat jeho obsah k danému úkonu, ať už se jedná o podání, či o unesení důkazního břemene. Soud zde v určitém smyslu balancuje na hraně, aby účastníka nepoučoval o hmotném právu, což je ze strany soudu nepřípustné. I tak by měl vždy účastníka pečlivě

a specificky obeznámit s tím, jaké vady například podání má, nebo jaké skutečnosti je třeba ještě prokázat a označit k nim důkazy, aby mu nehrozil neúspěch ve věci.

Následky je pak třeba u poučení uvádět zejména proto, že pokud o nich účastník není poučen, pak ani nemusejí nastat a může tak být založena vada řízení. Jedná se o informaci, co nastává po uplynutí lhůty, která je v poučení účastníkovi dána. Následky samotné se různí, ať už se jedná o právní moc u rozsudků, nebo o koncentraci u výzev. Vždy se s určitým poučením vážou následky, jinak by logicky nebylo potřeba účastníky o ničem poučovat a dávat jim lhůty, pokud by pak nenásledoval určitý postih za jejich neuposlechnutí či nedodržení. Na druhou stranu jejich opomenutí v poučení zakládá potíže na straně soudu. Občas je toto pochybení zhojeno ze zákona, například v případě poučení o opravných prostředcích, kdy chybně uvedená lhůta, která zakládá pravomocné rozhodnutí (následek), prodlužuje možnost uplatnění opravného prostředku. Jindy je nutné, aby toto pochybení napravil sám soud nebo soud odvolací v následujícím řízení, což je například u absence poučení o možném poučení ve věci.

Forma poučení není vždy pevně stanovena, jelikož v některých případech stačí i poučení do záznamu, ovšem převládá písemná forma, ať už v rámci samostatného úkonu, jako je například platební rozkaz nebo předvolání, anebo v rámci protokolu z jednání, kde je poučení součástí usnesení či se jedná o poučení svědka.

Takto tedy lze shrnout podobu poučení ze strany soudu a jeho naplňování poučovací povinnosti, která je mu zákonem přičena.

Ačkoliv se jedná o důležitý institut v civilním řízení, který rozhodně na základě historických zmínek a vývoje, není žádnou novinkou, tak se stále rozvíjí, ať už prostřednictvím novel OSŘ, které se snaží poučovací povinnost a znění poučení dostatečně specifikovat, nebo na základě soudcovského výkladu, tedy judikatury, která doplňuje některá slepá místa, na která zákonodárce zapomněl, či dokresluje specifickou poučovací povinnost, aby tak nižší soudy v průběhu řízení nedělaly v poučení chyby a byl splněn účel, za kterým poučovací povinnost byla v civilním řízení zavedena. Tedy hospodárnost a efektivita řízení.

Seznam zkratk

OSŘ, o. s. ř.

zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

ZŘS

zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

ÚS, Ústavní soud

Ústavní soud České republiky

NS, Nejvyšší soud

Nejvyšší soud České republiky

Listina

usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady
o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti
ústavního pořádku České republiky

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- BUREŠ, Jaroslav. Občanský soudní řád: komentář. 7. vyd. Beckova edice komentované zákony. Praha: C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-378-7.
- BUREŠ, Jaroslav. Úprava koncentrace řízení v občanském soudním řádu účinná od 1. 7. 2009. Bulletin advokacie, 2009, č. 12, s. 27-32
- HAMULÁKOVÁ, Klára. Zásada koncentrace řízení a její uplatnění v civilním soudním řízení. Teoretik. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-51-6.
- HROMADA, Miroslav. Poučovací povinnost v civilním procesu. Beckova edice právní instituty. V Praze: C.H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-463-6.
- JIRSA, Jaromír; VÁVRA, Libor; MEDUNA, Petr; JANEK, Kryštof a HAVLÍČEK, Karel. Klíč k soudní síni. Druhé, aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-7598-190-5.
- LAVICKÝ, Petr. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. Extra (Leges). Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-203-5.
- LAVICKÝ, Petr. Moderní civilní proces. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7601-3.
- NEMEŠKALOVÁ ROSINOVÁ, Alžbeta. Podjatost soudců v rozhodovací praxi vrcholných soudů ČR. Beckova edice právní instituty. V Praze: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-845-0.
- SVOBODA, Karel. Přehled judikatury. Přehledy judikatury (ASPI). Praha: ASPI, 2009. ISBN 978-80-7357-453-6.
- SVOBODA, Karel. Nesporná řízení. Beckova edice právní instituty. V Praze: C.H. Beck, 2017. ISBN 978-80-7400-606-7.
- SVOBODA, Karel. Občanský soudní řád: komentář. 3. vydání. Beckova edice komentované zákony. V Praze: C.H. Beck, 2021. ISBN 978-80-7400-828-3.
- SVOBODA, Karel. Řízení v prvním stupni: civilní proces z pohledu účastníka. Praktická knihovna (C.H. Beck). V Praze: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-733-0.
- SVOBODA, Karel. Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář. 2. vydání. Beckova edice komentované zákony. V Praze: C.H. Beck, 2020. ISBN 978-80-7400-788-0.
- SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. 3. vydání (1. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 2.
- ŠABATA, Karel. Poučovací povinnost soudu a moment, kdy nastává koncentrace řízení. Soukromé právo, 2020, č. 3, str. 28.
- ŠKÁROVÁ, Marta. Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k ... 2009. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-769-0.
- WINTEROVÁ, Alena. Civilní právo procesní: vysokoškolská učebnice. 6., aktualiz. vyd. Praha: Linde Praha, 2011. ISBN 978-80-7201-842-0.
- WINTEROVÁ, Alena a MACKOVÁ, Alena. Civilní právo procesní. 9. aktualizované vydání. Student (Leges). Praha: Leges, 2015. ISBN 978-80-7502-076-5.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. Civilní právo procesní. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-437-4.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. Pojmové znaky civilního procesu. Monografie (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-538-8.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. Praktikum civilního procesu. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-785-6.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLÍČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. Občanský soudní řád: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

ADAMOVÁ, H., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DEJL, P., DOBROVOLNÁ, E., DOLEŽAL, T., FELGROVÁ, R., HAMULÁKOVÁ, K., HOLUB, O., CHALUPA, R., KOPA, M., KORNEL, M., KOŽIAK, J., KŘIVÁČKOVÁ, J. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Praktický komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO292_2013CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

BERAN, V., DOLEŽAL, M., HAVLÍČEK, K., JANEK, K., JIRSA, J., KORBEL, F., LICHOVNÍK, T., MOTTL, T., PALKO, D., PETR, B., SEDLÁK, V., TREBATICKÝ, P., VACKOVÁ, M., VANČUROVÁ, K. a kol. Občanský soudní řád, 1. část: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO99_p2a1963CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

DERÉOVÁ, A., DOLEŽAL, M., HAVLÍČEK, K., CHARVÁT, P., JANEK, K., KORBEL, F., KOVÁŘOVÁ, D., LICHOVNÍK, T., MÁDR, J., MOTTL, T., NOVOTNÁ, A., PETR, B., PRUDÍKOVÁ, D., SEDLÁK, V. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer. ASPI_ID KO292_p12013CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

SVOBODA, Karel. Nové instituty českého civilního procesu. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer (dříve ASPI). ASPI_ID MN14533CZ. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

ŠLEJHAROVÁ, Markéta. Vybrané projevy ochrany „slabší strany“ z pohledu civilního práva procesního. ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer, publikováno 10. 8. 2018 [cit. 10. 10. 2023]. ASPI ID LIT250040CZ.

3. Seznam použitých právních předpisů

Unsesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky,

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád,

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních,

Zákon č. 519/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a notářský řád,

Zákon č. 171/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád,

Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony,

Zákon č. 59/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony,

Zákon č. 7/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony,

4. Seznam použité judikatury

Usnesení Ústavního soudu ze dne 18. 4. 1995, sp. zn. I. ÚS 153/94,
Nález Ústavního soudu ze dne 27. 10. 1995, sp. zn. IV. ÚS 41/95,
Nález Ústavního soudu ze dne 3. 1. 1996, sp. zn. I. ÚS 56/95,
Nález Ústavního soudu ze dne 25. 6. 1997, sp. zn. I. ÚS 63/96,
Nález Ústavního soudu ze dne 7. 7. 1998, sp. zn. I. ÚS 138/98,
Nález Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2000, sp. zn. II. ÚS 100/2000,
Nález Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2003, sp. zn. IV. ÚS 769/02,
Nález Ústavního soudu ze dne 17. 10. 2006, sp. zn. IV. ÚS 544/05,
Nález Ústavního soudu ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. I. ÚS 212/2006,
Nález Ústavního soudu ze dne 27. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1331/07,
Nález Ústavního soudu ze dne 17. 3. 2009, sp. zn. I. ÚS 3143/08,
Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2013, sp. zn. IV. ÚS 2163/11-2,
Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2018, sp. zn. IV. ÚS 3/18,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 1998, sp. zn. 2 Cdon 813/97,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 10. 1998, sp. zn. 21 Cdo 60/98,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2001, sp. zn. 25 Cdo 169/2001,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 9. 2001, sp. zn. 29 Odo 62/2001,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2003, sp. zn. 28 Cdo 1927/2001,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2002, sp. zn. 29 Odo 421/2002,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2003, sp. zn. 29 Odo 186/2002,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2002, sp. zn. 21 Cdo 370/2002,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 7. 2003, sp. zn. 29 Odo 215/2003,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2005, sp. zn. 29 Odo 344/2004,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2006, sp. zn. 22 Cdo 2249/2005,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 2009, sp. zn. 28. Cdo 4969/2008,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1755/2013,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2015, sp. zn. 21 Cdo 1076/2013,
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 7. 2014, sp. zn. 32 Cdo 527/2014,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 1997, sp. zn. 3 Cdon 113/96,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2005, sp. zn. 21 Cdo 2520/2004,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2006, sp. zn. 21 Cdo 1696/2005,

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 3. 7. 2007, sp. zn. 21 Cdo 1908/2006,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 6. 2008, sp. zn. 25 Cdo 2854/2006,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 7. 2011, sp. zn. 32 Cdo 3410/2009,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 32 Cdo 2/2010,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 1. 2. 2011, sp. zn. 28 Cdo 4084/2010,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4505/2010,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1829/2011,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2012, sp. zn. 21 Cdo 4259/2011,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. 33 Cdo 4513/2015,
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2018, sp. zn. 33 Cdo 3233/2017,
Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 9. 6. 2003, sp. zn. 9 Cmo 109/2003,
Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 2. 9. 2010, sp. zn. 20 Co 328/2010.

Poučovací povinnost soudu

Abstrakt

Tento text se zabývá poučovací povinností soudu v občanském právu procesním. Autor zdůrazňuje, že tato povinnost má sloužit k urychlení řízení a předcházení zbytečným průtahům. Současně však upozorňuje na důležitost ochrany práv účastníků, aby nedocházelo k jejich poškození v důsledku rychlosti řízení. Autor se zaměřuje na otázky týkající se způsobu, jakým má soud provádět poučování, individualizaci přístupu k účastníkům a důsledky nesplnění této povinnosti.

Text je strukturován do čtyř částí, které se věnují různým aspektům poučovací povinnosti včetně historického vývoje, obecné poučovací povinnosti, speciálních poučení v průběhu řízení a poučení v nesporných řízeních. Práce také pojednává o vztahu mezi poučovací povinností a koncentrací řízení.

Cílem práce je nalézt správný kompromis mezi efektivitou řízení a ochranou práv účastníků. Autor zdůrazňuje, že poučování by mělo být adresné, konkrétní a upozorňovat na důsledky nedodržení poučení. Rovněž poukazuje na důležitost správného zaznamenání a dodržení lhůt spojených s poučením.

Celkově lze říci, že text se snaží analyzovat a diskutovat o významu a provedení poučovací povinnosti soudu v rámci civilního řízení s důrazem na rovnováhu mezi efektivitou a ochranou práv účastníků. Poučovací povinnost představuje komplexní institut, který prostupuje celým průběhem řízení a má klíčový význam pro spravedlivý proces. Autor poukazuje na neustálý vývoj tohoto institutu prostřednictvím novel zákonů a judikatury, který slouží k doplnění a upřesnění jeho aplikace v praxi.

Text se tedy snaží nabídnout pohled na význam a provádění poučovací povinnosti soudu v občanském právu procesním, s důrazem na vývoj, specifikace a vztah k celkovému průběhu řízení. Autor si klade za cíl nalézt rovnováhu mezi účinností a právní ochranou účastníků, přičemž poukazuje na neustálou potřebu aktualizace a upřesnění tohoto institutu v reakci na proměnlivé podmínky v praxi.

Klíčová slova: Poučovací povinnost, efektivita řízení, ochrana práv účastníků

The court's duty to instruct

Abstract

This text deals with the court's duty to instruct in civil procedural law. The author stresses that this duty expedites proceedings and prevents unnecessary delays. At the same time, however, he draws attention to the importance of protecting the rights of the parties so that they are not prejudiced by the speed of the proceedings. The author focuses on issues relating to the manner in which the court is to conduct the briefing, the individualization of the approach to the parties, and the consequences of failure to comply with this obligation.

The text is structured in four parts, which deal with different aspects of the duty to instruct, including historical development, the general duty to instruct, special instructions in the course of proceedings, and instructions in uncontested proceedings. The work also discusses the relationship between the duty to instruct and the concentration of proceedings.

The thesis aims to find the right compromise between the efficiency of the proceedings and the protection of the rights of the parties. The author stresses that the instructions should be targeted, and specific, and warn of the consequences of non-compliance. It also points out the importance of correct recording and compliance with the time limits associated with the instructions.

Overall, the text seeks to analyze and discuss the meaning and implementation of the court's duty to instruct in civil proceedings, with an emphasis on the balance between efficiency and the protection of the rights of the parties. The duty to instruct is a complex institution that permeates the entire course of proceedings and is important for a fair trial. The author points to the constant development of this institute through amendments to laws and case law, which serves to supplement and clarify its application in practice.

Thus, the text seeks to offer a perspective on the meaning and implementation of the court's duty to instruct in civil procedural law, with an emphasis on the development, specifications, and relationship to the overall course of the proceedings. The author aims to strike a balance between efficiency and legal protection of the parties, pointing out the constant need to update and refine this institute in response to changing conditions in practice.

Klíčová slova: Duty to instruct, effectiveness of proceedings, protection of the rights of the parties